

HADITH

Uluslararası Hadis Araştırmaları Dergisi
International Journal of Hadith Researches
المجلة الدولية لأبحاث الحديث

Aralık / December / ديسمبر / 2023, 11: 58-94

Mahmud Es'ad Seydişehrî'nin Hayatı, 'Usûl-i Hadîs' Adlı Eserinin Sadeleştirilmesi ve Eserindeki Metodu

Mahmud Es'ad Seydişehrî's Life, The Transcription of his Work 'Usul-i Ḥadīth' and His Method in His Work

حياة محمود أسعد سيدى شهرى لاتينية عمله 'أصول الحديث' ومنهجه في عمله

Zeliha Beyza Taş

Doktora Öğrencisi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep/Türkiye
Student of Phd., Gaziantep University Social Sciences Institute, Gaziantep/Türkiye
zelihabeyzatas@gmail.com

ORCID: orcid.org/0000-0002-5395-0566

Makale Bilgisi | Article Information

Makalenin Türü | Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi | Received Date: 25.01.2023

Kabul Tarihi | Accepted Date: 29.12.2023

Yayın Tarihi | Published Date: 31.12.2023

Yayın Sezonu | Pub. Date Season: Aralık / December

DOI: <https://doi.org/10.61218/hadith.1242500>

Çıkar Çatışması | Competing Interests: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. / No conflict of interest declared.

Finansman | Grant Support: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır. / No external funding was used to support this research.

Atıf/Citation/اقتباس: Taş, Zeliha Beyza. "Mahmud Es'ad Seydişehrî'nin Hayatı, 'Usûl-i Hadîs' Adlı Eserinin Sadeleştirilmesi ve Eserindeki Metodu". *HADITH* 11 (Aralık 2023), 58-94. <https://doi.org/10.61218/hadith.1242500>.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. (Zeliha Beyza Taş)

Yayıncı/Published by: Veysel Özdemir.

İntihal/Plagiarism: Bu makale, Turnitin yazılımına taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir / This article has been scanned by Turnitin. No plagiarism detected / انتحال: تم فحص البحث بواسطة برنامج لأجل السرقة العلمية فلم يتم إيجاد أي سرقة علمية.

Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır / This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC).

web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/hadith> | mail: hadith.researches@gmail.com

Mahmud Es'ad Seydişehirî'nin Hayatı, 'Usûl-i Hadîs' Adlı Eserinin Sadeleştirilmesi ve Eserindeki Metodu

Zeliha Beyza Taş

Anahtar Kelimeler: Öz

Hadis	Hadis usulü, Hz. Peygamber'e nispet edilen haberlerin doğruluğunun tespitini merkeze alan ve Sünnet'i aslına uygun bir şekilde, sonraki nesillere aktarmayı amaçlayan ilim dalıdır. Bu ilim dalında meşhur olarak kaleme alınan hadis usulü eserlerinin yanında çok az bilinen hadis usulü eserleri de vardır. Bunlardan birisi de hukukçu olmasından dolayı kendisi ve eseri hadis camiasında pek bilinmeyen Mahmud Es'ad Seydişehirî (1855-1917) ve Usûl-i Hadis adlı eseridir.
Seydişehirî	Osmanlı Devleti son dönem din ve devlet adamlarından biridir. Mahmud Es'ad Seydişehirî günümüzde oldukça az tanınsa da yaşadığı dönemde şöhret sahiplerindendi. Kendisi Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde hem geleneksel İslamî ilimleri hem de modern Batılı fen bilimlerini kapsayan çok yönlü âlimliğinin yanında, hukukçuluğu, İslam tarihçiliği ve devlet adamlığıyla da meşhur ve önemli bir şahsiyet olmuştur. Mahmud Es'ad, eserleri ve devlet adamı olarak yaptığı hizmetleriyle, ilim adamı anlayışına farklı bir bakış açısı getirmiştir. Yaşadığı dönemin zor şartlarına rağmen bunu başarması, çalışmalarının değerini daha da arttırmıştır. Hadis usulünde yazdığı bu eser özet ama kapsamlı bir eser olma özelliği taşımaktadır.
Değerlendirme	
Osmanlı	
Sadeleştirme	

Mahmud Es'ad Seydişehirî's Life, The Transcription of his Work 'Usul-i Hadîth' and His Method in His Work

Keywords:

Hadith
Sejdahri
Evaluation
Ottoman
Transcription

Abstract

Hadith methodology is a branch of science that centers on the determination of the accuracy of the news attributed to the Prophet Mohammed (peace be upon him) and aims to transfer the Sunnah to the next generations in accordance with the original. In this branch of science, there are famous works of hadith methodology as well as lesser-known works of hadith methodology. One of these is Mahmud Es'ad Seydişehirî, (1855-1917) and his work Usûl-i Hadis, which is not well known in the hadith community because he was a lawyer. He was one of the last period clergy and statesman of the Ottoman Empire. Although Mahmud Es'ad Seydişehirî, is little known today, he was a well-known figure in his time. He was a well-known and important figure in the late Ottoman Empire, as a jurist, Islamic historian and statesman, as well as a versatile scholar covering both traditional Islamic sciences and modern Western sciences. Mahmud Es'ad Seydişehirî brought a different perspective to the understanding of scholars through his works and his services as a statesman. The fact that the he achieved this despite the difficult conditions of his time has increased the value of his work even more. This work on the methodology of hadith is a summarized but comprehensive work.

Extended Abstract

Mahmud Es'ad Seydişehrî's Life, The Transcription of his Work 'Usul-i Ḥadīth' and His Method in His Work

Mahmud Es'ad Seydişehrî, was born in Istanbul in 1855. His father's name was Beauthy is Emin Efendi. The family he belonged to produced many jurists. Like his family, Mahmud Es'ad Seydişehrî became a famous jurist and writer. After receiving his first education in Konya, he came back to Istanbul in 1870. For fifteen years he attended classes taught by teachers in mosques and madrasas. In addition to his madrasah education in Istanbul, Mahmud Es'ad Seydişehrî also learned the new positive sciences of his time. One of his teachers was Abdülkerim Efendi from Elbasan, who taught him ḥadīth, tafsir, kalam, wisdom, fiqh, usul al-fiqh, Islamic history and logic. Mahmud Es'ad Seydişehrî, successfully fulfilled all his duties as a muderris, jurist and a statesman in Istanbul and Izmir. Mahmud Es'ad was very intelligent, open-minded and had a nature that loved the new. For this reason, he learned both religious and philosophical sciences, as well as French, English and German and followed the scientific activities in the West. Mahmud Es'ad Seydişehrî, married Mrs. Refiye, the daughter of Ismail Sabri Efendi, in 1897 and had three sons and two daughters from this marriage. Mahmud Es'ad Seydişehrî, who taught "law a states" courses in the last years of his life, died of a heart attack on March 18, 1917 at the age of 64 in Istanbul and was buried in the Fatih Tomb cemetery.

Mahmud Es'ad Seydişehrî (1333/1917) was an important figure who lived in the last century of the Ottoman Empire. It is more accurate to describe him as a versatile Islamic scholar than a specific Islamic jurist. Mahmud Es'ad wrote many books on Islamic history, ḥadīth, history of religious, tafsir, mysticism, law, biology and fiqh.

Mahmud Es'ad lived in a very important period in terms of western influences and awakening movements, starting from Tanzimat and extending to the pre-Republican period. Mahmud Es'ad, who worked in almost all branches of Islamic sciences, wrote a book on the method of ḥadīth called Usul-i Ḥadīth. This work has a special place among the books on ḥadīth methodology in Turkish.

Mahmud Es'ad Efendi wrote his book Usul-i Ḥadīth while he was both a legal advisor at the Ministry of Finance and a teacher at the Faculty of Law in Izmir, was very saddened by the death of his teacher Abdülkerim Efendi, in whose ḥadīth classes he learned ḥadīth and felt it was his duty to do something in his memory. Because this period he spent with his teacher was, in his own words, "the most precious and beautiful times of his life". As a reason to thank his teacher for his efforts, he wrote this work in order to "gather together the general rules and methods of ḥadīth methodology." He completed the work in Ramadan in 1305 Hijri in four nights. He stated that the lack of information

in his work was due to the fact that he could not spare much time for this work because he was too busy with other works and that he put it together in a short time.

The first edition of the work was printed in Izmir Sahaf Hafız Nuri Efendi Printing House in 1307 Hijri and the second edition was printed in Istanbul Cemal Efendi Printing House in 1316 Hijri. The first edition was presented to Ahmet Cevdet Pasha as can be understood from the statements at the beginning of the work. The edition we are trying to introduce and translate is the second edition. At the beginning of the second edition, there is a letter dated December 15, 1891 written by Şeyhülislam Cemaleddin Efendi, a letter written by Cevdet Pasha on the first edition and an introduction by Hasan Fehmi Pasha, one of Mahmud Es'ad Efendi's law teachers. The work consists of four chapters in total, intruding a muqaddima, two parts and a hatime. In the muqaddimah, the definition of the method of ḥadīth, its parts and some terms related to ḥadīth narration and rawa included. In the first part, issues related to the script and texts of the ḥadīth are discussed. In the second part, the issues about the ravis are included. In the last part, the conclusion, some issues that need to be explained about the ḥadīth methodology are explained. Mahmud Es'ad Efendi, while explaining the principles, rules, methods and terminology of the science of ḥadīth methodology in general, has tried to present the information obtained by compiling from several other books ḥadīth methodology as well as taking the book of Nuzhat An-Nadhar as a basic.

This study is about Mahmud Es'ad Seydişehirî, one of the intellectuals of the last period of the Ottoman Empire, and his work. Although bibliographic information about Mahmud Es'ad and his work is available in Turkish sources, it is quite limited. We have tried to provide the reader with information, albeit at a certain level, by making use of existing sources. After getting to know Mahmud Es'ad Seydişehirî, I hope that the idea that this personality should be reintroduced to the world of science will be useful.

In this study, we have tried to make the work Usul-i Hadis more understandable by transferring it to today's alphabet. In the study firstly, brief information about Mahmud Es'ad Seydişehirî's life, personality and scientific studies were given and then the translation of this work on ḥadīth from Ottoman to Turkish was made. Finally, this work written about the ḥadīth was examined and evaluated. The content of the work was tried to be determined by examining its subject organization, style and general features. One of the most striking features of the work is that the author used an easy style in his work. This has led to an easier understanding. As a result of the study, the work was evaluated within the framework of ḥadīth the opinions on its contribution to the field were put forward.

ملخص موسع

حياة محمود أسعد سيدى شهرى لاتينية عمله 'أصول الحديث' ومنهجه في عمله

ولد محمود أسعد سيدى شهرى في إسطنبول عام 1855. اسم والده غوزيل أمين أفندي. نشأ العديد من المحامين في العائلة التي ينتمي إليها. أصبح محمود أسعد سيدى شهرى مثل عائلته محاميا و كاتبا مشهورا. بعد تلقي تعليمه الابتدائي في قونية، عاد إلى إسطنبول في عام 1870. وحضر محاضرات المعلمين في المساجد والمدارس لمدة خمسة عشر عاما. كما تعلم محمود أسعد سيدى شهرى، بالإضافة إلى تعليمه المدرسي في إسطنبول، العلوم الوضعية التي افتتحت حديثا في فترة حكمه.

و كان أحد أساتذته عبد الكريم أفندي من الباسان، الذي علمه الحديث والتفسير والكلام والحكمة و الفقه و طريقة الفقه و التاريخ الإسلامي و المنطق. قام محمود أسعد سيدى شهرى بنجاح مهامه كأستاذ و فقيه و رجل دولة في إسطنبول و إزمير. كان محمود أسعد ذكيا جدا، منفتحا و بعيد النظر و أحب الجديد. ولهذا السبب، بالإضافة إلى العلوم الدينية و الفلسفة، تعلم أيضا الفرنسية والإنجليزية والألمانية و تابع الأنشطة العلمية في الغرب. تزوج محمود أسعد سيدى شهرى من رفية هانم ابنة إسماعيل صبري أفندي عام 1897 و أنجبا من هذا الزواج ثلاثة أبناء و بنتان. توفي محمود أسعد سيدى شهرى، الذي قام بتدريس دورات "قانون الدولة" في السنوات الأخيرة من حياته، إثر نوبة قلبية في إسطنبول في 18 مارس 1917، عن عمر يناهز 64 عاما، ودفن في مقبرة الفاتح

كان محمود أسعد سيدى شهرى (1333هـ/1917م) شخصية مهمة عاش في القرن الأخير للدولة العثمانية. وسيكون من الأدق وصفه بأنه عالم إسلامي متعدد المواهب وليس فقيهاً إسلامياً بمعنى محدد. كتب محمود أسعد العديد من الكتب في التاريخ الإسلامي والحديث وتاريخ الأديان و التفسير والتصوف والقانون و علم الأحياء والفقہ

عاش محمود أسعد فترة بالغة الأهمية من حيث التأثيرات الغربية وحركات الصحوة، بدءاً من فترة التعويض وامتداداً إلى فترة ما قبل الجمهورية. محمود أسعد، الذي كتب أعمالاً في جميع فروع العلوم الإسلامية تقريباً، كتب كتاباً عن طريقة الحديث يسمى أصول الحديث.

يتمتع هذا الكتاب بمكانة خاصة بين كتب الحديث التركية

محمد أسعد أفندي، الذي كتب كتابه أصول الحديث عندما كان مستشاراً قانونياً في وزارة المالية و مدرسا في كلية الحقوق في إزمير، لقد حزن بشدة لوفاة أستاذه عبد الكريم أفندي، الذي كان معه في دائرة التدريس، و رأى أن من واجبه أن يفعل شيئاً تخليداً لذكراه. لأنه، على حد تحبيره، كانت هذه الفترة التي قضاها مع معلمه "أغلى و أفضل أوقات حياته".

لقد كتب هذا الكتاب ليكون سبباً لشكر أستاذه على جهوده، من أجل "جمع القواعد العامة و طرق الحديث." و أتم عمله في أربع ليال في شهر رمضان سنة 1305 هجرية. و ذكر أن نقص المعلومات في عمله يرجع إلى انشغاله الشديد بأعمال أخرى ولا يستطيع تخصيص الكثير من الوقت لهذا العمل و تجميعه في وقت قصير

طبعت الطبعة الأولى من العمل في مطبعة إزمير صحاف حافظ نوري أفندي عام 1307 هجرية، و طبعت الطبعة الثانية في مطبعة جمال أفندي بإسطنبول عام 1316 هجرية. وكان يمكن فهمه من البيانات الواردة في

بداية العمل، كما يمكن فهمه من التعبيرات في بداية العمل، تم تقديم الطبعة الأولى أحمد جودت باشا. و الطبعة التي نحاول تقديمها و ترجمتها هي الطبعة الثانية. في بداية الطبعة الثانية، هناك رسالة كتبها شيخ الإسلام جمال الدين أفندي بتاريخ 15 ديسمبر 1891، ورسالة كتبها جودت باشا عن الطبعة الأولى، وتعليق لحسن فهمي باشا، أحد المعلمين الذين كان أخذ محمد أسعد أفندي دروسا في القنون. يتكون العمل من أربعة أجزاء: مقدمة و جزأين و خاتمه. و في المقدمة وصف الطريقة الحديثية و أجزائها وبعض المصطلحات المتعلقة بالطريقة الحديثية و الروايات و الرواة. في الجزء الأول، يتم تغطية القضايا المتعلقة بالإسناد و النص الذي يتكون منه الحديث. وفي الجزء الثاني يتضمن موضوعات عن الرواة. في الفصل الأخير الخاتمة يشرح بعض المسائل التي تحتاج الى بيان فيما يتعلق بإجراءات الحديث. حاول محمد أسعد أفندي، أثناء شرحه لمبادئ و قواعد و أساليب و مصطلحات علم الحديث بشكل عام، تقديم المعلومات التي تم الحصول عليها من خلال اتخاذ كتاب نزهة النظر كأساس، بالإضافة إلى تجميع العديد من المعلومات الأخرى كتب الحديث بترتيب جيد للغاية

تتناول هذه الدراسة محمد أسعد سيدى شهرى، أحد المثقفين العثمانيين المتأخرين ذوي الشخصية العلمية المتنوعة، و أعماله. توجد المعلومات الببليغرافية عن محمد أسعد و أعماله في المصادر التركية، لكنها قليلة جدا. لقد حاولنا توفير مستوى معين من المعلومات للقارئ من خلال الاستفادة من المصادر الموجودة. اتمنى بعد التعرف على محمد أسعد سيدى شهرى، أن تكون فكرة إعادة تقديم هذه الشخصية إلى عالم العلم مفيدة.

في هذه الدراسة، حاولنا أن نجعل العمل المسمى أصول الحديث أكثر قابلية للفهم من خلال ترجمته إلى الأبجدية الحالية. قدمت في الدراسة أولاً معلومات مختصرة عن حياة محمود أسعد و شخصيته و أعماله العلمية، ومن

ثم تمت ترجمة هذا العمل الذي كتب في الحديث من التركية العثمانية إلى التركية. وأخيراً، تم فحص وتقييم هذا العمل

المكتوب عن الحديث. ومن السمات الملفتة للنظر في العمل أن المؤلف استخدم أسلوباً سهلاً في عمله.

وهذا جعل العمل أسهل للفهم. ونتيجة للدراسة، تم تقييم العمل في إطار الحديث وتم إبداء الآراء حول

مساهمته في هذا المجال.

الكلمات المفتاحية: الحديث، سيدى شهرى، التقييم، العثماني، الترجمة.

Giriş

Hadis usulü, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) nispet edilen haberlerin doğruluğunun tespitini merkeze alarak İslâm'ın temel kaynaklarından biri olan sünneti aslına uygun bir şekilde, sonraki nesillere aktarmayı hedefleyen bir ilim dalıdır. Her ilim dalında mühim eserler olduğu gibi hadis usulü ilminde de önemli eserler bulunmaktadır. Hadis usulü ilminin önemli eserlerinden biri de Mahmud Es'ad Seydişehrî'nin *Usul-i Hadis*¹ adlı eseridir.

Bu çalışmamızda Osmanlı'nın son döneminde yaşamış İslam hukukçusu olduğu bilinmekle birlikte İslam tarihi, hadis, dinler tarihi alanlarında da eserler vermiş olan Mahmud Es'ad Seydişehrî'yi (öl. 1917) ve eserini konu aldık. Mahmud Es'ad Seydişehrî'nin *Usul-i Hadis* adlı eseri üzerine Emre Yazıcı tarafından yazılmış Muhtasar Hadis Usûlü Tarihi ve Seydişehrî'nin *Usul-i Hadisi* adlı bir çalışma mevcuttur. Fakat bu eser kitabın bire bir sadeleştirmesi mahiyetinde olup eser ve yazarı hakkında özet bilgiler sunmuş detaylı bir anlatıma yer vermemiştir. Biz de bu yüzden hadis alanında eser vermesine rağmen hem kendisi hem de eseri pek bilinmeyen Mahmud Es'ad Seydişehrî'nin hayatı, eserleri, kişiliği, yaşadığı dönem ve Usûl-i Hadîs adlı eserini ilim dünyasına daha yakın bir şekilde tanıtmayı ve araştırmacıların bu eserden istifadelerini kolaylaştırmayı amaçladık.

Bu çalışmamızın ana konusunu Seydişehrî'nin hayatını, eserlerini, kişiliğini ve yaşadığı dönemi ele alan İsam Kütüphanesinde bulunan tez ve makaleler, Ulusal Tez Merkezindeki tezler, Diyanet İslam Ansiklopedisi, Mahmud Es'ad Seydişehrî'yi konu alan bazı kitaplar ve Seydişehrî'nin *Usul-i Hadis* adlı eseri oluşturmaktadır. Çalışmamızın başında Mahmud Es'ad'ın hayatı, eserleri, kişiliği ve yaşadığı dönemi tanıtmaya çalıştık. Ardından Mahmud Es'ad Seydişehrî'nin hadis alanında Osmanlı Türkçesi ile yazılan ilk ve tek eser olan *Usul-i Hadis* adlı eserin tamamını Osmanlıcadan Türkçeye çevirmeye çalıştık. Sadeleştirme çalışması sırasında metnin aslına sadık kalmaya çalıştık. Çalışmamızın son kısmında da Seydişehrî'nin eserinde ortaya koyduğu metodu incelemeye ve çalışmamız hakkında genel bir bilgi vererek eserin alana katkısına yer vermeye çalıştık.

Kitabın birinci baskısı Sahaf Hafız Nuri Efendi Matbaasında 1307 (1890) yılında 168 sayfa olarak İzmir'de basılmıştır. Eserin ikinci baskısı ise bizim tanıtmaya çalıştığımız baskıdır. Bu da Cemal Efendi Matbaasında 1316 (1899) yılında 120 sayfa olarak İstanbul'da basılmıştır. Ayrıca Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesinde Seyfettin Özege Bağış Kitapları Kataloğunda 374. sayfada bulunur.

Seydişehrî Osmanlı'dan Cumhuriyet'e intikal sürecinde yaşamış âlimlerden olup bu dönemde köprü vazifesi üstlenmiştir. Osmanlı'nın son döneminde medreselere yönelik kalıcı yenilik hareketleri Şeyhülislâm Mustafa Hayri (öl. 1921) zamanında başlamış ve yeniden yapılandırılan bu eğitim kurumlarına "Dâru'l-Hilâfeti'l-Âliyye Medreseleri" denmiştir. 1914 yılında eğitime başlayan ve öğretim süreci on iki yıl olan bu kurumlarda yine aynı düzenleme çerçevesinde açılan "Medresetü'l-Mütehassısîn" adlı ihtisas medreselerinde hadis öğretimine yer verilmiştir. Bunlar dışında "Enderun

¹ Mahmud Es'ad Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs* (İstanbul: Fazilet Neşriyat, 2015).

Mektebi", "Medresetü'l-Vâizin", "Medresetü'l-İrşâd" gibi mesleki eğitim kurumları ile "Dâru'l-Hilâfe Medresesinin" Anadolu'da açılan şubelerinde de hadis dersleri verilmiştir.²

Cumhuriyet Dönemine intikal eden "Dâru'l-Hilâfe Medreseleri" yanında diğer medreselerin yeniden yapılandırılmasıyla oluşturulan ve "Medâris-i İlmiyye Medreselerinde" hadis okutulmaya devam edilmiştir. 1924 yılında tamamen kapatılan medreselerin yerine kurulan "Dâru'l-Fünûn İlahiyat Fakültesinin" ders programında da hadis dersleri yer almıştır.³

Cumhuriyet'in ilk yıllarında özellikle harf inkılâbı ve laik düzen anlayışı, İslâm dininin ikinci önemli kaynağı olarak "sünnet" etrafında oluşan kaynakların çoğunun Arapça yazılmış olduğundan hadis ilmi ile ilgili çalışmaların anlaşılmasını ve üzerinde çalışılmasını güçleştirmiştir. Fakat belirli bir zaman geçtikten sonra hadis konusundaki çalışmalar yeniden başlamıştır.⁴

Bu dönemde Türkiye'de yapılan hadis çalışmaları Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî (v. 1893) başta olmak üzere, Osmanlı'nın son döneminde yetişip, Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra da yaşayan âlimler Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişte köprü vazifesi üstlenmişlerdir. Cumhuriyet sonrası bu dönem, 1924-1950 yılları arasını kapsamaktadır. Babanzâde Ahmed Naim (öl. 1934), İzmirli İsmail Hakkı (öl. 1946), A. Hamdi Aksekî (öl. 1951), M. Zâhid el-Kevserî (öl. 1952), Yusuf Ziya Yörükan (öl. 1954), Z. Kâdiri Ugan (öl. 1954), Kâmil Miras (öl. 1954) bu dönemde hadis ilmine katkılarıyla bilinen âlimlerdir.⁵

1.1. Hayatı ve İlmi Kişiliği

Mahmud Es'ad Efendi, Seydişehirli olup babası Çopar Kadı Oğullarından Güzel Emin Efendi'dir. (öl. ?) Kendisi 1272/1855 yılında İstanbul'da doğmuştur.⁶

Mahmud Es'ad, öğrenimini Konya'da yaptıktan sonra 1870'lerde İstanbul'a geldi. On beş yıl, camilerde ders veren hocaların, özellikle Fatih Camii hocalarından Elbasanlı Abdülkerim Efendi'nin (öl. ?) derslerine devam etti. Bu arada mantık, kelam, hikmet, hadis, fıkıh ve fıkıh usulü okudu. 1298/1881'de bu ilimlerden icâzet aldı. Aynı senenin sonlarına doğru Şeyhülislamlıkta kurulan Ercümen-i İlim huzurunda imtihan vererek dersiâm oldu. Bir yandan Fatih Camii'nde medrese talebesine ders verirken diğer taraftan müspet ve aklî ilimleri tahsil etme imkânı buldu.⁷

² Mübahat Süreyya Kütükoğlu, "Dâru'l-Hilâfeti'l-Âliyye Medresesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/507-508.

³ Recep Bilgin, *Son Dönem Hadis Çalışmaları ve Talat Koçyigit (1927-2011)'in Hadisçiliği* (Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 15.

⁴ Ahmet Yücel, *Hadis Tarihi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2014), 254.

⁵ Yavuz Ünal, "Cumhuriyet Dönemi Hadis Çalışmaları Üzerine", *İslami Araştırmalar Dergisi*, 10/1-2-3 (1997), 174.

⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *Sicili Ahval Defterleri*, No. 18, 419; Tevfik Yılmaz, *Mahmud Es'ad Seydişehirî'nin Hayatı ve Telhîs-i Usûl-i Fıkıh Adlı Eserindeki Metodu* (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 5.

⁷ Yılmaz, *Mahmud Es'ad Seydişehirî'nin Hayatı ve Telhîs-i Usûl-i Fıkıh Adlı Eserindeki Metodu*, 6.

Seydişehirî, 1897’de İsmail Sabri Efendi’nin kızı Refiye Hanım ile evlenmiş ve bu evliliğinden üç erkek iki kız çocuğu oldu. Ömrünün son yıllarında Medresetü’l-Kuzat’ta bazı dersler okuttu.⁸ Mahmud Efendi, 28 Mart 1917’de İstanbul’da vefat etti.⁹

Osmanlı’nın son döneminde adından söz ettirilen Seydişehirî ilim hayatına genç yaşta başlamış ve yirmi dört yaşında yazdığı alanında ilk Türkçe kitap olan *Usul-i Hadis* adlı eseriyle Ahmed Cevdet Paşa’nın takdirini kazanmıştır. Hukuk alanında yetkinliği tarih alanında da görülmektedir. Kendisinden ders alanlar içerisinde Ömer Nasuhi Bilmen (öl. 1971) ve Ebül’ulâ Mardîn İslâm hakkında en çok bilinen âlimlerdendir. Çalışmalarının birçoğu alanında ilk olma özelliği taşır.¹⁰

1.3. Eserleri

Mahmud Es’ad, çok yönlü bir kişiliğe sahip olduğundan hukuk alanının yanında farklı sahalarda da pek çok eser kaleme almıştır. Ayrıca tercüme ettiği kitaplar da mevcuttur. Bu eserlerin bir kısmı öğretmenliği döneminde çeşitli okullarda ders notları olarak okutulmuş daha sonra öğrencileri tarafından kitap haline getirilmiştir. İzmir ve İstanbul’da yayımlanan dergi ve gazetelerde dini içerikli pek çok makaleleri yayımlanmıştır.¹¹

Aşağıda belli bölümlere ayırarak sunduğum eserlerden bazıları Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesinde *Seyfettin Özege* bölümünde bulunmaktadır. Bu eserlerin Seyfettin Özege Bağış Kitapları Kataloğundaki sayfa numaraları dipnotlarda verilmiştir.¹²

1.3.1. İslam Tarihi Alanındaki Eserleri

a) *Tarih-i Din-i İslam*, Mahmud Es’ad’ın Dâr’ül-Fünun Ulûm-u Âliye Şubesinde, *Tarihî Dinî İslâm* derslerinde okuttuğu dersleri içeren üç ciltten oluşan bir eserdir.¹³ İstanbul: Cemal Efendi Matbaası, 1315 (1897).¹⁴

⁸ Mahmud Es’ad Seydişehirî, *Târîh-i Dîn-i İslâm*, sad. A. Lütfi Kazancı (İstanbul: y.y., 1938), 7-13.

⁹ Mahmud Es’ad’ın vefat tarihi olarak genelde Mart 1918 olarak gösterilmektedir. *Türk Yurdu Dergisi*, 12 Nisan 1333(12 Nisan 1917) tarihli 132. sayısında Mahmud Es’ad’ın 28 Mart’ta kalp krizinden vefat ettiğini belirterek bunun Osmanlı Mektebi için büyük bir kayıp olduğu yazmaktadır. *Darülfünun Hukuk Fakültesi Mecmuası* Eylül 1332 tarihli 6. sayısında Mahmud Es’ad’ın bir fotoğrafına yer vererek fotoğrafın altına müellifin 28 Mart 1333’te vefat ettiğini not etmiştir. Bundan dolayı 28 Mart 1917’yi tercih etmek daha isabetli görünmektedir. Seydişehirî’nin vefatı hakkında bk. Emre Altıntaş, *Mahmud Es’ad Seydişehirî’nin Fıkıh Düşüncesi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 10.

¹⁰ Ali Erdoğdu, “Seydişehirî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/25.

¹¹ Ömer Faruk Huyugüzel, *İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950)* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000), 311.

¹² Murtaza Köse, “Osmanlı Son Dönem Hukukçularından Seydişehirli Mahmud Es’ad’ın Hayatı, Eserleri ve İlmi Kişiliği”, *İslam Hukuku Araştırma Dergisi 2 / (2003)*, 210.

¹³ Seyfettin Özege, *Eski Harflerle Yazılmış Türkçe Eserler Kataloğu* (İstanbul: y.y., 1971), 291.

¹⁴ Ali Erdoğdu, *Mahmud Es’ad Seydişehirî: Hayatı, Eserleri ve İslâm Tarihçiliği’ndeki Yeri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002), 46.

b) Tarîh-i İslâm, Ortaokul ve lise kademeleri için ders kitabı olarak hazırlanmıştır.¹⁵ Sadi Irmak (İslam Tarihi, I-II, İstanbul, 1965) ve Önder Akıncı (İslam Tarihi, I-II, İstanbul, 1983) tarafından neşredilmiştir.¹⁶

c) Tahlîl-i ve Tenkîd-i Târîhi İslâm, Mahmud Es'ad, bu eserini Medrese'tül Vaizin Tarîh-i İslâm ve Tarîh-i Edyân müderrisi olduğu sırada yazmıştır. İstanbul: Evkaf-ı İslâmiyye Matbaası, 1336.¹⁷

1.3.2. Hukuk Alanındaki Eserleri

a) Ferâidü'l-Ferâiz, Mekteb-i Hukuk için İslam miras hukukuyla ilgili olarak hazırlanmıştır.¹⁸ Osmanlı Türkçesi ile kaleme alınmıştır.¹⁹ Eserin üç baskısı yapılmıştır. İstanbul: Mekteb-i Sanayi Matbaası, 1301; İzmir: Hizmet Matbaası, 1311; İstanbul: Selanik Matbaası, 1326.²⁰

b) Usûl-ı Fıkıh, Fıkıh usûlü alanında yazılan Türkçe ilk eserlerden biridir. Osmanlıcadır. "Birinci cildin sonu" ifadesi ile bitmesi ve bazı konuların eksik olması eserin tamamlanmadığını göstermektedir.²¹ İki baskısı bulunmaktadır. İstanbul: Mekteb-i Sanayi Matbaası, 1307; İstanbul: Cemal Efendi Matbaası, 1316.²²

c) Telhîs-ı Usûl-ı Fıkıh, Mahmud Efendinin yazdığı *Usûl-ı Fıkıh* adlı eserin özetidir.²³ İki baskısı vardır. İzmir: Vilayet Matbaası, 1903; İzmir: M. Nikolandi Matbaası, 1313.²⁴

d) Teaddüd-i Zevcât, Çok eşlilik üzerine yapılan tartışmalara son vermek için yazılmıştır. Malumât Gazetesinde neşrettiği yazılardan oluşur. İstanbul: Tahir Bey Matbaası, 1316.²⁵

e) Teaddüd-i Zevcât'a Zeyl, *Teaddüd-i Zevcât* adlı eseri eleştiren Fatma Aliye'ye (Ahmed Cevdet Paşa'nın kızı ve ilk kadın romancıdır) verdiği ilmi cevapları içerir. İstanbul: Tahir Bey Matbaası, 1316.²⁶

f) Kitabü'n-Nikâh ve't-Talak, Bu eser Mahmud Es'ad'ın Mekteb-i Hukuk'ta okuttuğu dersleri içerir. İki baskısı vardır. İstanbul: Matbaa-i Hayriyye, 1331; İstanbul: Selanik Matbaası, 1331.²⁷

¹⁵ Özege, *Türkçe Eserler Katalogu*, 1/293.

¹⁶ Erdoğan, "Seydişehir", 37/26.

¹⁷ Erdoğan, *Mahmud Es'ad'ın İslâm Tarihçiliği'ndeki Yeri*, 51.

¹⁸ Özege, *Türkçe Eserler Katalogu*, 1/399.

¹⁹ İsmail Hakkı Uca tarafından "Delilleriyle İslam Miras Hukuku" adıyla günümüz Türkçesine kazandırılmıştır. Daha fazla bilgi için bk. İsmail Hakkı Uca, *Delilleriyle İslam Miras Hukuku* (İstanbul: Esra Yayınları, 1994).

²⁰ Erdoğan, "Seydişehir", 37/26.

²¹ Erdoğan, "Seydişehir", 37/26.

²² Özege, *Türkçe Eserler Katalogu*, 3/795.

²³ Erdoğan, *Mahmud Es'ad'ın İslâm Tarihçiliği'ndeki Yeri*, 54.

²⁴ Özege, *Türkçe Eserler Katalogu*, 4/962.

²⁵ Erdoğan, "Seydişehir", 37/26.

²⁶ Erdoğan, "Seydişehir", 37/26.

²⁷ Erdoğan, *Mahmud Es'ad'ın İslâm Tarihçiliği'ndeki Yeri*, 56.

g) *Telhîs-i Hikmet-i Hukuk*, Mahmud Es'ad Mekteb-i Hukuk'ta öğrenci iken hocası Münif Paşa'nın derslerinde tuttuğu ders notlarını kitaplaştırarak Ravzâ-î Hukuk serisinde neşredilen bir eserdir. İstanbul: Mekteb-i Sanayi Matbaası, 1301.²⁸

h) *Şerh-i Kânûn-u Cezâ*, Ravzâ-î Hukuk serisinde yayınlanan ders notlarından meydana getirilen eserdir. İstanbul: Mekteb-i Sanayi Matbaası, 1301.²⁹

ı) *Hukuk-ı Düvel*, Mülkiye Mektebi öğrencileri için ders kitabı olarak hazırlanmıştır.³⁰ Alanında yazılan ilk Türkçe kitaplardandır. İstanbul: Mekteb-i Sanayi Matbaası, 1302.³¹

i) *Tarih-i İlm-i Hukuk*, Hukuk fakültesinde okuttuğu ders kitabıdır. İstanbul: Matbaa-i Amire, 1331.³²

1.3.3. Diğer Alanlardaki Eserleri

a) *Usûl-i Hadîs*, Bu alanda Osmanlı Türkçesi ile yazılan ilk usûl kitabıdır. İki baskısı vardır. İzmir: Sahaf Hafız Nuri Efendi Matbaası, 1307; İstanbul: Cemal Efendi Matbaası, 1316.³³

b) *İtmâm-ı Temyiz*, Abdurrahman Süreyya'nın mantık ve kelam konularına yetkinliğinin noksanlığını ortaya koyan düzetme niteliğinde kaleme aldığı bir eserdir.³⁴ İstanbul: Osmanlı Matbaası, 1299.³⁵

c) *Şeriat-ı İslâmiye ve Mister Karlayl*, Bu eserde batılı oryantalistlere cevap vermeyi amaçlamıştır. İstanbul: Cemal Efendi Matbaası, 1315.³⁶

d) *Mudafaâ*, Bu eserde Mahmud Es'ad Hristiyan misyonerler tarafından yazılan *Kelimetullah* ve *Ruhullah* adlı eserlere cevaplar vermeyi amaçlamıştır. İstanbul: Matbaa-i Hayriyye, 1331.³⁷

e) *Târîh-i Edyân*, Mahmud Es'ad'ın Dar'ul-Hilâfe-i Âliye Medresesinde okuttuğu derslerden meydana gelen bir eserdir. İstanbul: Hukûk Matbaası, 1330.³⁸

f) *Tahlîl-i Tenkîd-i Târîh-i Edyân*, Medreset'ül-Vâizin muallimliği görevindeyken dinler tarihi konularının tahlil ve tenkidini içeren bir eserdir. İstanbul: Evkâf-ı Matbaası, 1331.³⁹

²⁸ Erdoğdu, *Mahmud Es'ad'ın İslâm Tarihçiliği'ndeki Yeri*, 56.

²⁹ Erdoğdu, *Mahmud Es'ad'ın İslâm Tarihçiliği'ndeki Yeri*, 56.

³⁰ Erdoğdu, "Seydişehir", 37/26.

³¹ Altıntaş, *Seydişehir'nin Fıkıh Düşüncesi*, 26.

³² Erdoğdu, "Seydişehir", 37/26.

³³ Erdoğdu, *Mahmud Es'ad'ın İslâm Tarihçiliği'ndeki Yeri*, 57.

³⁴ Erdoğdu, *Mahmud Es'ad'ın İslâm Tarihçiliği'ndeki Yeri*, 57.

³⁵ Özege, *Türkçe Eserler Katalogu*, 1-4/882.

³⁶ Erdoğdu, *Mahmud Es'ad'ın İslâm Tarihçiliği'ndeki Yeri*, 58.

³⁷ Erdoğdu, *Mahmud Es'ad'ın İslâm Tarihçiliği'ndeki Yeri*, 59.

³⁸ Erdoğdu, *Mahmud Es'ad'ın İslâm Tarihçiliği'ndeki Yeri*, 59.

³⁹ Erdoğdu, *Mahmud Es'ad'ın İslâm Tarihçiliği'ndeki Yeri*, 59.

g) *Şuûn-ı İslâmiye*, Hizmet gazetesinde imzasız olarak yazdığı dini içerikli makalelerin kitaplaştırılmasıdır. İstanbul: Nişan Barberyan Matbaası, 1311.⁴⁰

1.3.4. Temel Bilimler Konulu Eserleri

a) *İlm-i Servet*, Hocası Münif Paşa'ya ait olan ders notlarının bir araya getirilmesiyle oluşan eserdir. İstanbul: Cemal Efendi Matbaası, 1302⁴¹

b) *İktisâd*, Yazarın Mülkiye-i Şahâne'de iktisad dersi müderrisi bulunduğu sırada çoğu yabancı kaynaklardan alıntılarla öğrenciler için ders kitabı olarak hazırlanan bir eserdir. İstanbul: Cemal Efendi Matbaası, 1318.⁴²

c) *Tarih-i Sanayî*, Müellif İzmir Mekâtib-i Mülkiye-i İdadi öğrencileri için ders kitabı olarak hazırlattığı eserdir. İzmir: Nuri Efendi ve Hizmet Matbaası, 1307.⁴³

d) *İlm-i Hayvânât*, Mektepler için ders kitabı olarak hazırlandı.⁴⁴ İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1315.⁴⁵

1.3.5. Tercüme Eserleri

a) *Ravzât'ül-Cennet fi Usûli'l-İ'tikad*, İzmir: Hafız Nuri Efendi Matbaası, 1307.

b) *Âsar ve Müberrât-ı Hilâfet Penâhi*, İzmir: Hizmet Matbaası, 1311.

c) *Dîn-i İslâmiye, İslâmiyetin Başlıca Kavâid-i Esâsiye-i İ'tikâdiyyesi Hakkında Malûmât-ı Mücmele*, İzmir: Hizmet Matbaası, 1311.

d) *Dîn-i İslâm*, İstanbul: Eski Zaptiye Caddesi 61 numaralı Matbaa, 1314.

e) *Ahlâk Risâlesi*, İzmir: M. Nikolayidi Matbaası, 1317.

f) *Târîh-i Tabîî*, İzmir: Hizmet Matbaası, 1309.⁴⁶

g) *Kamer*, İzmir: Vilayet Matbaası, 1311.⁴⁷

h) *Şems*, İzmir: Vilayet Matbaası, 1312.

ı) *Hukuk-ı Husûsiyye-i Düvel*, İzmir: M. Nikolayidi Matbaası, 1312.

i) *Târîh-i Edyân*, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1331.

1.3.6. Makaleleri

a) "Târîh-i İslâm'da Bir Sahife", *Sırat-ı Müstakîm* 1/1324, 4-6.

b) "Müdafaât-ı Dîniyye Hutbeler", *Sebîlürreşâd* 10/1329, 168-172.

⁴⁰ Erdoğdu, *Mahmud Es'ad'ın İslâm Tarihçiliği'ndeki Yeri*, 59.

⁴¹ Erdoğdu, *Mahmud Es'ad'ın İslâm Tarihçiliği'ndeki Yeri*, 60.

⁴² Erdoğdu, *Mahmud Es'ad'ın İslâm Tarihçiliği'ndeki Yeri*, 60.

⁴³ Erdoğdu, *Mahmud Es'ad'ın İslâm Tarihçiliği'ndeki Yeri*, 60.

⁴⁴ Erdoğdu, *Mahmud Es'ad'ın İslâm Tarihçiliği'ndeki Yeri*, 61.

⁴⁵ Özege, *Türkçe Eserler Katalogu*, 882.

⁴⁶ Erdoğdu, *Mahmud Es'ad'ın İslâm Tarihçiliği'ndeki Yeri*, 60-61.

⁴⁷ Özege, *Türkçe Eserler Katalogu*, 285.

- c) “Âdem’in Hurûcu Hakkında”, *Sebîlürreşâd* 10/1329, 190-197.
d) “Günah Taşıyanlar Hakkında”, *Sebîlürreşâd* 10/1329, 271-273.
e) “Hutbe ve Mevâiz Filipin Ahâliy-i İslâmiyyesine”, *Sebîlürreşâd* 10/1329, 229.
f) “Müdarâzlar Muharrîr-i Muhteriminin Cevabı”, *Sebîlürreşâd* 11/1329, 275-277.
g) “Tesettür-ü Nisyan Meselesi Hakkında Son Söz”, *Sebîlürreşâd* 11/1329, 290.⁴⁸

2. USÛL-İ HADİS ADLI ESERİN SADELEŞTİRİLMESİ

Usûl-i Hadîs adlı eser Osmanlı Türkçesi ile yazıldığından yazarın eserindeki yöntemini değerlendirebilmek için önce eseri sadeleştirmek gerektir. Eserin içinde Mahmud Es‘ad’ın eseri neden yazdığını anlatan bir “ön söz bölümü”, Ahmed Cevdet Paşa’nın yazdığı bir “mektup” ve Mahmud Es‘ad Efendi’nin hukuk dersi hocalarından Hasan Fehmi Paşa’nın bir “takrizi” olup bunlara kısaca değineceğim. Müellif esere başlıklar koymuş; fakat eser içinde sistematik bir şekilde oluşturulmuş “içindekiler bölümü” mevcut değildir. Ben bu yüzden eserin içindeki başlıkları esas alarak “içindekiler bölümü” hazırladım. Ardından da her başlık altındaki bölümü kısa ve öz bir şekilde sadeleştirmeye çalıştım.

2.1. Meclis Vekili Memur Ahmed Cevdet Paşa’nın Mektubu

Ahmed Cevdet Paşa bu mektubu Mahmud Es‘ad Efendi’ye teşvik ve takdirini göstermek üzere yazmıştır. Eser hakkında şunları söylemiştir. “Birçok ilimde maharetleri olduğu kabul edildiği halde buralarda garip kalmış olan *Usûl-i Hadîs*’i anlaşılması kolay bir suretle te’life muvaffakiyetleri sebebiyle zât-ı âlîlerini iftiharla tebrik ederim.” Ayrıca Ahmed Cevdet Paşa birinci baskıda bazı kelimelerin hatalı kullanıldığını dikkat çeker. Mesela “dâhî” yerine “dâhiye” kullanılması gerektiğini söyler.⁴⁹

2.2. Hasan Fehmi Paşa’nın Takrizi

Mahmud Es‘ad’ın hukuk dersi hocalarından Hasan Fehmi Paşa şunları söylemektedir. “Bu zor meşakkatli iş neticesinde *Usûl-i Hadîs* adlı eser ile hadisın esas kâidelerini açıkladığın için teşekkür ederim.”⁵⁰

2.4. İçindekiler Bölümü

MUKADDİME

1. BİRİNCİ BÖLÜM

1.1.Usûlü’l- Hadîs İlminin Tarifi ve Taksimi

2. İKİNCİ BÖLÜM

2.1.Usûlü’l- Hadis İlminde Kullanılan Bazı İstilahlar

2.1.1.Sahâbî, Tâbiî, Muhadram

⁴⁸ Abdullah Ceylan, *Sırat-ı Müstakîm Sebîlürreşâd Mecmuaları Fihristi* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1991).

⁴⁹ Mahmud Es‘ad Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs* (İstanbul: Cemal Efendi Matbaası, 1316), 3-8.

⁵⁰ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 9.

- 2.1.2.Hadis, Eser, Haber, Sünnet
- 2.1.3.Sened, İsnâd, Metn-i Hadîs
- 2.1.4.Muhaddis, Hâfız, Huccet, Hâkim
- 2.1.5.Râvî ve Nâkil, Muharric, Rivayet
- 2.1.6. Rivayete Dâir Bazı İstilahlar
- 2.1.7.Râvilere Âit İstilâhlar

BİRİNCİ MAKSAD (RİVAYETE DÂİR MEBHÂS)

1.BİRİNCİ FASL

- 1.1.Hadîsin Müsnedün İleyh İtibariyle Taksim

2.İKİNCİ FASL

- 2.1.İttisal ve İnkıtâ-i Sened
 - 2.1.1.Muallak Hadis
 - 2.1.2.Mürsel Hadis
 - 2.1.3.Münkâtı Hadîs, Mu'adal Hadis
 - 2.1.4.Müdelles Hadis
 - 2.1.5.Muan'an ve Mü'enen Hadis
 - 2.1.6.Müsned Hadis

3.ÜÇÜNCÜ FASL

- 3.1.İsnâd Bahsine Dâir

4.DÖRDÜNCÜ FASL

- 4.1.Hadîsin Bize Keyfiyet-i Vusûlü İtibariyle Taksimi
 - 4.1.1.Mütevâtir Hadis
 - 4.1.2.Meşhûr Hadis
 - 4.1.3.Aziz Hadis
 - 4.1.4.Garîb veya Ferd Hadis

5.BEŞİNCİ FASL

- 5.1.Hadîsin Sıfatı İtibariyle Taksimi

6.ALTINCI FASL

- 6.1.Hadis-i Muhkem ve Teâruz Bahsi

İKİNCİ MAKSAD (RÂVİYE DÂİR MEBHÂS)

1.BİRİNCİ FASL

1.1.Râvinin Şartları Hakkında

2.İKİNCİ FASL

2.1.Ta‘n

2.1.1.Adalet VASFİNA YÖNELİK TA‘N

2.1.1.1.Kizbu‘r-râvi ve Mevzû Hadis

2.1.1.2.İttihâmü‘r-râvi bil kizb

2.1.1.3.Fısku‘r-râvi ve Münker Hadis

2.1.1.4.Cehâletü‘r-râvi ve Mübhem

2.1.1.5.Bid‘atu‘r-râvi ve Merdud

2.1.2.Zabt VASFİNA YÖNELİK TA‘N

2.1.2.1.Fartu‘l-gaflet

2.1.2.2.Muhâlefetü‘s-sikât

2.1.2.2.1.Müdreç Hadis

2.1.2.2.2.Muzdarib Hadis

2.1.2.2.3.Şâz Hadis

2.1.2.2.4.Musahhaf Hadis

2.1.2.3.Vehm ve Muallel Hadis

2.1.2.4.Sûu‘l-hıfz

HÂTİME

1.BİRİNCİ BAHİS

1.1.Sıyağ-ı Edâ

2.İKİNCİ BAHİS

2.1.İcâzet

3.ÜÇÜNCÜ BAHİS

3.1.Bazı Mühimmeler

MUKADDİME

1. BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. Usûlü‘l-Hadis İlminin Tarifi ve Taksimi

Tarifi: Muhaddislere göre red ve kabûle uygun olmaları yönüyle hadis ve râvinin durumunu bildiren bir ilimdir. Yani rivâyetin şart, nevi ve hükümlerinden, râvilerin halleriyle kendilerinde

aranacak şartlardan, rivayet edilen hadislerin türleri ve bunlardan hüküm çıkarma durumundan sened ve metne göre sahîh, hasen vs. râvilerin hallerinden bahseden ilimdir.⁵¹

Mevzuû: Bu ilimden amaç hadis ve râvinin makbul ile merdûdünü bilip makbulü ile amel ederek, merdûdünü terk etmektir. Bir de “Furû-ı Hadis İlmi” vardır ki bu da hadis naklinin ahvâlini bildiren ilimdir. Yani bu ilim sebebiyle Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bir şeyi söylediği veya yaptığı veya takrir buyurduğu bilinerek nakl olunur. Bu ilmi mevzuû ise nübüvveti sebebiyle Hz. Peygamber'in zâtı şerifleridir.

Usûlü'l- Hadis İlmine “İlm-i Dirâyet-i Hadis” de denilir ki “red” ve “kabûl” cihetiyle hadis ve râvinin ahvâlini bilmek demektir. Furû-ı Hadis İlmine “İlm-i Rivayet-i Hadîs” de denilir ki hadîsin nakil ve rivayetini ilgilendiren ilim demektir.⁵²

2. İKİNCİ BÖLÜM

2.1. Usûlü'l-Hadîs İlminde Kullanılan Bazı İstilahlar

2.1.1. Sahâbî, Tâbî, Muhadram

Sahâbî: Hz. Peygamber'i hayatında bir defa gören veya Hz. Peygamber'in sohbetinde bulunan ve iman üzere vefat eden kimsedir. Sahâbîden kasıt Müslüman olan ve iman üzere ölen kimsedir. Çünkü Hz. Peygamber ile görüşme ve konuşma şansı olmayan sahâbîler vardır. İbn Ümmü Mektûm gibi. Ayrıca bu konuda üç görüş vardır.⁵³

Buhârî'ye (öl. 256/870) göre, Hz. Peygamber'in sohbetinde bulunan ya da onu gören her Müslüman onun ashabıdır. Bazı muhaddislere göre, sahâbî olmak için Hz. Peygamber'in meclisinde bir süre bulunmak şarttır. Bazı usûlcülere göre, onun meclisinde bulunan ondan bir hadis veyahut bir kâide/kural rivayet edendir.⁵⁴

Sahâbîler tevâtür yoluyla, şöhret yoluyla, herhangi bir sahâbî ya da tâbînin şahıs için o sahâbîdir demesiyle veya o şahsın kendisinin sahâbî olduğunu söylemesi ile sabit olur.

Tâbî: Bir sahâbîyi görmüş veya bir sahâbî tarafından görülmüş Müslümana denir. Burada da bir ihtilaf vardır ki bir kimsenin tâbî olarak adlandırılması için ashâbla bir süre görüşmesi, ondan hadis rivayet etmesi ve tâbînin temyiz yaşına gelmesi şarttır.⁵⁵

Muhadram: Hem cahiliye döneminde yaşayan hem de Hz. Peygamber'in peygamberliğine ulaşan fakat Hz. Peygamber'i görmeden iman eden kimselerdir. İster Hz. Peygamber'e inanmış olsun

⁵¹ Seydişehirî, *Usûl-i Hadîs*, 14-15.

⁵² Seydişehirî, *Usûl-i Hadîs*, 15-16.

⁵³ Seydişehirî, *Usûl-i Hadîs*, 17.

⁵⁴ Seydişehirî, *Usûl-i Hadîs*, 18.

⁵⁵ Seydişehirî, *Usûl-i Hadîs*, 18.

Zeyd bin Vehb gibi, ister Hz. Peygamber vefat ettikten sonra iman etmiş olsun Cübeyr b. Nefir gibi. Muhadram tâbîündür.⁵⁶

2.1.2. Hadis, Haber, Eser, Sünnet

Hadis: Lügatta “kadîm” in zıttı olan “hadis” yani sonradan ortaya çıkan mevcut manasına geldiği gibi az veya çok söz manasına da gelir. İstılâhta ise Hz. Peygamber’den sadır olan iş veya sözdür. Bu da kavî, fiilî ve takrîrî olmak üzere üç kısımdır. “Kavî hadis” Hz. Peygamber’in sözleridir. “Fiilî hadis” Hz. Peygamber’in davranışlarıdır. “Tacrîrî hadis” Hz. Peygamber’in bir işi onayladığına dair söz söylemesi veyahut engel olmayıp susmasıdır. Bu ilimde haber, sünnet ve eser kavramları da hadis ile eş anlamlıdır.⁵⁷

2.1.3. Sened, İsnâd, Metn-i Hadis

Sened: Araplar nezdinde “mu‘temed” manasındadır. “Falan kimse senettir” denilir yani “güvenilir bir kimsedir” manasına gelir. İstilahta ise hadis ricâlinden yani bir hadisi rivayet eden kişilerden ibarettir. Senedin “müntehâsı” ve “ibtidâsı” vardır. “İbtidâsı” en son rivayet eden râvidir. “Müntehâsı” ise Hz. Peygamber’den nakleden sahâbîdir.⁵⁸

İsnâd: Bir hadîsin senedini belirtmek yani hadis tarîkini haber vermek manasındadır.⁵⁹

Hadis Metni: İsnâdın son bulunduğu kelimedir.⁶⁰

2.1.4. Muhaddis, Hâfız, Huccet, Hâkim

Muhaddis: Usûl ve furû-ı hadîsin çoğunu bilen ve ortaya koyan kimsedir.⁶¹

Hâfız: Hadisin usul ve furûsunu hıfzeden kimsedir. Bazı âlimlere göre “hâfız” metniyle ve isnâdıyla yüz bin hadis bilen kimsedir.⁶²

Yazar eserin dipnotunda Ali el-Kârî (öl. 1014/1605), “muhaddis” kavramını rivayet hadisi işiten dirâyet hadisi itinâ eden kimsedir. “Hâfız” kavramını ise kendisine ulaşan hadisi ezberleyip rivayet edendir şeklinde tanımlamıştır. Süyûtî (öl. 911/1505), “muhaddis” kavramını hadîsin senedini, metnini, ricâlını, âlî ve nâzil olduğunu bilen kimsedir. “Hâfız” kavramını ise muhaddisten daha üstündür şeklinde tanımlamıştır.⁶³

⁵⁶ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 19.

⁵⁷ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 20-21.

⁵⁸ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 22.

⁵⁹ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 23.

⁶⁰ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 23.

⁶¹ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 23.

⁶² Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 23.

⁶³ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 23-24.

Hucet: Metin ve isnâdı, rivayetlerin hali ve tarihi ile üç yüz bin hadis bilen kimsedir.⁶⁴

Hâkim: Mervî olan hadislerin tamamını metin ve senedi, cerh ve ta'dîli ve tarihi ile ezberleyen kimsedir.⁶⁵

2.1.5. Râvi ve Nâkil, Muharric, Rivayet

Râvi ve Nâkil: Hadisi senedleri ile zikrederek nakleden kimsedir.⁶⁶

Muharric: Hadisleri senetsiz olarak nakleden kimsedir.⁶⁷

Rivayet: Bir sözü haber vermektir.⁶⁸

2.1.6. Rivayete Dâir Bazı İstılâhlar

Akrân Rivayeti: Yaş yönünden muâsır veya aynı şeyhten hadis dersi almış olmaları gibi râvi ile kendisinden rivayet edilen şahsın rivayete ait hususlardan birisinde ortak olmalarıdır.⁶⁹

Müdebbec Rivayeti: İki akrândan her birinin diğerinden hadis nakletmiş olmasıdır.⁷⁰

Ekâbirûn Esâğirden (Büyüklerin küçüklerden) Rivayeti: Râvinin yaş, aynı şeyhten ders almak veya adalet ve zabt cihetleriyle kendisinden aşağıda olan kimseden rivayet etmesidir. Ayrıca eserin dipnotunda Hatîb el-Bağdâdî'nin (öl. 463/1071) böyle bir rivâyeti olduğu belirtilmiştir.⁷¹

Esâğirin Ekâbirden (Küçüklerin büyüklerden) Rivayeti: Râvinin zikredilen üç vasıftan birinde kendinden üstün olan kimseden rivayet etmesidir.⁷²

Mühmel: İsimleri aynı olan veya hem kendisinin hem babalarının veya dedelerinin isimleri aynı olan veyahut isimleri ile beraber nispetleri de ortak olan iki şahsı birbirinden ayırt etme olmadan müşterek iki isimle rivayet edilen hadistir.⁷³

Nâsî: Kendisinden rivayet edilen hadisi inkâr eden kimsedir.⁷⁴

Müselsel: Râvilerin edâ sığalarında veyahut diğer hallerde ittifakları ile vâki olan isnâttır.⁷⁵

⁶⁴ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 24.

⁶⁵ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 24.

⁶⁶ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 24.

⁶⁷ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 24.

⁶⁸ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 25.

⁶⁹ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 26.

⁷⁰ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 26.

⁷¹ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 26.

⁷² Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 27.

⁷³ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 27.

⁷⁴ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 28.

⁷⁵ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 28.

2.1.7. Râviye Âit İstılahlar

Müttefik-Müfterik: Kendilerinin veya baba ve dedelerinin isimleri müttefik olan iki veya daha fazla şahıstır. İsimlerinin aynı olması sebebiyle bir kişi zan olunması korkusu ile bunları bilmek lazımdır. Eserin dipnotunda Hatîb el Bağdâdî'nin bu konuda bir eseri olduğu belirtilmiştir.

Mü'telif-Muhtelif: İsimleri yazılış cihetiyle aynı okunan fakat şekil cihetiyle farklı olan râvilerdir. Eserin dipnotunda Ebû Ahmed Askerî'nin bu konuda bir kitabı olduğu ve ondan sonra gelen şahıslar tarafından tedvin edildiği belirtilmiştir.

Müteşâbih: İsimleri hem yazılış hem de okunuş itibarıyla bir, fakat babalarının isimleri yazılışta bir iken okunuşta farklı olan râvidir.⁷⁶

BİRİNCİ MAKSAD (RİVAYETE DÂİR MEBHÂS)

1. BİRİNCİ FASL

1.1. Hadisin Müsnedün İleyh İtibariyle Taksimi

Hadis müsnedün ileyh itibarıyla üç kısma ayrılır:

Merfû Hadis: İster sözlü ister fiilî ister takrirî olsun ister muttasıl ister munfasıl senedle gelsin ister sahâbîden ister tâbîinden gelsin Hz. Peygamber'e ulaşan hadistir. Merfû iki türdür.

Açık merfû, Sahâbenin işiterek, görerek ve takdirî ile Hz. Peygamber'e izafe edilen hadistir.

Hükmen merfû, İsrâili haberleri rivayet etmekle tanınmayan, Arap dilini bilen bir sahâbînin veya tâbîinin Hz. Peygamber'in söylediği açıkça bilinmeyen ancak hadîsin ahvâlinden ona ait olduğu anlaşılan bir haberi nakletmesidir. Sahâbenin yaratılışın başlangıcı, kıyamet, geçmiş peygamberler, kıyametin şartlar gibi verdiği haberler bu türdür.⁷⁷

Mevkûf Hadis: İster sözlü ister fiilî ister takdirî olsun ister muttasıl ister munfasıl senedle gelsin akıl ile zabtı kabul olunan sahâbeye izafe edilen hadistir.⁷⁸

Maktû Hadis: İster sözlü ister fiilî ister takdirî olsun ister muttasıl ister munfasıl senedle gelsin akıl ile idrakı kabul olunan tâbîine izafe edilen hadistir.⁷⁹

Eserin dipnotunda âlimlerin çoğuna göre bir sahâbî söz, fiil ve takrirî Hz. Peygamber'e izafe ederse hadis "merfû" izafe etmezse "mevkûf" olur.⁸⁰ Tâbîin bir söz, fiil ve takrirî sahâbeye izafe ederse "mevkûf" etmezse "maktû" olur. Muhaddislerin çoğu mevkûf hadisle amel etmişler. Fakat maktû hadisle amel etmeyen çoktur.⁸¹

⁷⁶ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 29.

⁷⁷ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 31-32.

⁷⁸ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 33.

⁷⁹ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 33.

⁸⁰ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 34.

⁸¹ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 35.

2. İKİNCİ FASL

2.1. İttisal ve İnkıtâ-ı Sened

Sened iki kısma ayrılır. “Muttasil sened” senedinde hiç râvinin düşmediği senettir.⁸² “Münkati sened” senedinde bazı râvilerin düştüğü senettir. Altı kısma ayrılmıştır.⁸³

2.1.1. Muallâk Hadis

Senedin baş kısmından bir veya daha fazla râvi ya da başından sonuna kadar senedin tamamıyla düştüğü hadistir. *Sahîh-i Buhârî* adlı eserde bu türden rivayetler vardır. Bazı âlimler muallâk hadisi delil olarak kullanmışlardır. Misalen Hz. Peygamber şöyle söyledi desek bu muallâk hadistir.⁸⁴

2.1.2. Mürsel Hadis

Senedin sonunun düştüğü hadistir. Senedin sonundan maksat sahâbîdir. Yani sahâbî râvisi düşen hadistir. Mürsel hadisle ilgili üç durum vardır.

Muhaddislerin çoğuna göre tâbînin Hz. Peygamber'e izafe ettiği hadistir. Bu tâbînler büyük tâbîndir. Kays b. Ebî Hâzm, Saîd b. Müseyyed gibi. Usûlcülere göre senedinde bir râvinin düştüğü hadistir.⁸⁵ Hanefilerin içinde bulunduğu âlimlerin çoğuna göre mürsel hadis sahâbî râvisi düşen hadistir. Sahâbîler güvenilir olduğundan mürsel hadis sahihtir derler. Şâfiî (öl. 204/820) ise sahâbîlerden de sikâ olmayanlar olduğundan zayıftır der.⁸⁶

2.1.3. Mu'dal Hadis

Hadîsin senedinde peşpeşe bir veya daha çok râvinin düştüğü hadistir.⁸⁷

2.1.4. Müdelles Hadis

Tedlis sözlükte “dellese” kökünden türemiştir. İstilahta ise üç anlama gelmektedir.⁸⁸

İsnâd Tedlisi: Râvinin görüştüğü bir hocadan işitmemiş olduğu herhangi bir hadisi rivayet etmesi veyahut görüşmediği halde görüşmüş ve ondan hadis işitmiş gibi hadis rivayet etmesidir.

Tesviye Tedlisi: İsnâтта bulunan zayıf râviyi gizlemeyi amaçlayan ve senedin tamamını güvenilir râvilerden oluşturmaktır. Bu tür tedliste şeyhin zayıf ve metrûk olduğunu gizlemek vardır.

Şuyûh Tedlisi: Râvinin hocasını veyahut hocasının hocasını bilinmeyen bir isim, sıfat veya künye ile niteleyip hocanın zayıf olduğunu gizlemek vardır.

2.1.5. Muan'an-Mü'enen Hadis

⁸² Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 36.

⁸³ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 36.

⁸⁴ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 37.

⁸⁵ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 37-39.

⁸⁶ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 39-40.

⁸⁷ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 40.

⁸⁸ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 41-44.

“Muan‘an hadis” hadîsin senedinde “an” sığası bulunan hadistir. Muan‘an hadis muttasıldır denilmez. Buhârî gibi bazı âlimler muttasıl olması için râvilerin birbiri ile görüşme şartını koymuşlardır. Hâkim en-Nîsâbûrî (öl. 405/1014) gibi bazı âlimler ise isnâdında cehalet varsa munkatıdır demişlerdir.⁸⁹ “Mü‘enen hadis” hadîsin senedinde “en” sığası bulunan hadistir. Genel itibariyle bu iki tür hadis de muttasıl olup sıhhatlerinden endişe edilmez.⁹⁰

2.1.6. Müsned Hadis

Müsned hadis üç şekilde olur. Buhârî ve Hâkim en-Nîsâbûrî’ye göre müsned hadis muttasıl ve merfû hadistir. Yani maktû ve mevkûf muttasıl değildir. Hâtib el-Bağdâdî’ye göre merfû, maktû ve mevkûf fark etmez. Müsned hadis muttasıldır. İbn Abdilber’e (öl. 453/1071) göre mürsel, muallâk, münkatı, merfû, maktû, mevkûf olsun fark etmez müsned hadis muttasıldır.⁹¹

3. ÜÇÜNCÜ FASL

3.1. İsnâd Bahsine Dâir⁹²

Âlî ve Nâzil İsnâd, Bazen bir hadîsin iki senedi olur. Bu durumda râvilerin sayısı çok olan “nâzil” az olan “âlî isnâd” olur. Âlî isnâd, nâzil isnâda göre daha güvenilirdir. Çünkü Hz. Peygamber’e yakınlığı daha fazladır. Âlî isnâd iki kısımdır. “Âlî mutlak isnâd” yakınlık Hz. Peygamber’e nispete emin olduğunda bunlar mutlak olur. “Âlî nisbî isnâd” yakınlık meşhur hadis imamlarına nispet edildiğinde nisbî olur. Dört gruba mahsustur.

Muvafâkat: Bir musannifin şeyhine tek bir yoldan ulaşmasıdır. Misalen Buhârî Katâde’den o da Mâlik’ten bir hadis nakleder. Bir râvi bu hadisi Buhârî’den rivâyet ettiği suretle alırsa Buhârî ile iki râvi arasında sekiz râvi olur. Katade’den rivâyet ettiği suretle alırsa Katâde ile iki râvi arasında yedi râvi olur. Bu durumda ikinci rivâyet birinci rivâyetten daha kısa olur.

Bedel: Musannifin şeyhinin şeyhine tek bir tarikten vasıl olmaktır. Yukarıdaki örneğe Katade’den sonra onun bir şeyhi eklenirse bedel olur.

Müsâvât: Musannifin rivâyet ettiği herhangi bir hadîsin isnâdındaki râvi sayısı aynı hadîsin râvi sayısına eşit olmasıdır.

Musâfaha: Bir rivâyeti musannif değil de onun talebesinin rivâyet etmesi ve hadîsin başka senedindeki râvi sayısının eşit olmasıdır.

⁸⁹ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 45.

⁹⁰ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 46.

⁹¹ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 47.

⁹² Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 48-50.

4. DÖRDÜNCÜ FASL

4.1. Hadîsin Bize Keyfiyeti Vusûlü İtibariyle Taksimi

4.1.1. Mütevâtir Hadis

Her tabakada aklen yalan üzerine ittifak etmeleri mümkün olmayan çok sayıda râvinin rivayet ettiği hadistir. Dört şartı vardır. Bunlar: Râvi sayısı çok olması, aklen yalan üzerine ittifak etmesi caiz olmayan râvilerin rivayet etmesi, rivayet eden her tabakanın çok sayıda râviye ulaşması, rivayet edenlerin içeriği işitme ve görme duyularına dayalı olarak bilmesi. Mütevâtir hadis azdır. Mütevâtir yakîn/kesin bilgi ifade eder.

Eserin dipnotunda bazı âlimler mütevâtirin nazarî bilgi ifade ettiklerini söylemişlerdir. Fakat nazarî bilgi tefekkür manasına gelir. Tevâtür için geçerli değildir. Nazarî bilgi ile hüküm istinbat olunmaz.⁹³

4.1.2. Meşhûr Hadis

En az üç tarîki bulunan ve mütevâtir hadis derecesine ulaşamamış hadistir. Buna “müstefiz” de denilir⁹⁴

4.1.3. Azîz Hadis

Herhangi bir tabakada râvi sayısı en az iki olan hadistir. Yani isnâdın müntehâsına kadar her tabakada yalnız iki râvinin iki râviden rivayet ettiği hadistir.⁹⁵

4.1.4. Garîb veya Ferd Hadis

Her tabakada tek bir râvinin rivayet ettiği hadistir. Buna “ferd hadis” de denir. Garîb hadis, “ferd-i nisbî” dir. Yani râvinin tek kaldığı kısım hadîsin aslı denilen “sahâbî” veya “tâbîn” tarafında olmasıdır. Ferd hadis, “ferd-i mutlak” tır. Yani râvinin tek kaldığı kısım hadîsin ortasında olmasıdır.⁹⁶

Mutabî Hadis: Ferd olarak bilinen bir rivâyetin râvisine sikâ olan ve rivâyeti makbul olunan bir başka râvinin tabî olarak diğerrinin hocasından naklettiği aynı hadise denir.⁹⁷

Şahîd Hadis: Ferd olan hadîsin manasını içeren bir başka hadise itlak olunmuştur.⁹⁸

5. BEŞİNCİ FASL

5.1. Hadîsin Sıfatı İtibariyle Taksimi

Hadîsin sıfatı itibariyle taksimi üçtür. Bunlar:

⁹³ Seydişehirî, *Usûl-i Hadîs*, 51-52.

⁹⁴ Seydişehirî, *Usûl-i Hadîs*, 52.

⁹⁵ Seydişehirî, *Usûl-i Hadîs*, 53.

⁹⁶ Seydişehirî, *Usûl-i Hadîs*, 54.

⁹⁷ Seydişehirî, *Usûl-i Hadîs*, 55.

⁹⁸ Seydişehirî, *Usûl-i Hadîs*, 55.

Sahih Hadis:⁹⁹ Senedin başından sonuna kadar muttasıl olan adalet ve zabt yönünden tam olan râvinin nakli ile sabit olan hadistir. Üç şartı vardır. Bunlardan ilki “Adalet”, sahih hadis râvilerinin adaletli olması lazımdır. Meçhul olan adaleti zayıf olan râvinin hadisi sahih değildir. Sadece sahâbînin adaleti aranmaz çünkü onların adaleti tamdır. İkincisi “Zabt”, sahih hadiste râvilerin zabt ciheti de tam olması gerekmektedir. Çok hata yapan râvinin rivâyeti sahih değildir. Üçüncüsü ise “Muttasıl” senedi kopuk olan hadis sahih değildir. Fakat Müslim ve Buhârî’nin münkatı hadisleri de sahihtir. Çünkü onların güvenilir olduklarına dair ittifak vardır.

İbn Hacer (öl. 852/1446) ve Nevevî (öl. 676/1277) sahih hadiste şâzz ve illetli olmaması şartını da koymuşlardır. Şâzz ve illetli olan hadis merdud kısmındadır. Mütevâtir hadisler sahihlerdir. Çünkü üç şartı da taşırlar.

Sahih hadîs iki kısımdır. Birincisi “Sahih li zatihî” üç sıfatı da taşıyan hadistir. İkincisi ise “Sahih li ğayrihi” üç şartı taşımakla birlikte râvinin zabt yönü noksan olan hadistir.

Sahîh hadisi hadis âlimleri yedi dereceye ayırmıştır.

a) “Muttefekun aleyh” (Buhârî ve Müslim’in ittifak ettiği) hadisler.

b) Buhârî’nin yalnız başına rivayet ettiği hadisler.

c) Müslim’in tek başına rivayet ettiği hadistir.

d) Her ikisinin şartlarına uymakla kitaplarına almadıkları hadisler.

e) Buhârî’nin şartlarına uymakla birlikte kitabına almadığı hadisler.

f) Müslim’in şartlarına uymakla birlikte kitabına almadığı hadisler.

g) İkinin şartlarına uymamakla birlikte hadis âlimlerine göre sahîh kabul edilen hadisler.

Eserin dipnotunda Buhârî Müslim’e göre daha çok tercih edilir. Çünkü Buhârî’nin ilmi daha geniş, şartları daha kuvvetli, muttasıl hadisi daha çok, münkatı senedi azdır. Ayrıca Buhârî ve Müslim’in ittifak ettikleri yetmiş iki, sadece Müslim’in rivayet ettiği yüz, sadece Buhârî’nin rivayet ettiği seksen yedi hadis vardır.

Hasen Hadis: Adalet şartının tam olması ile birlikte zabt yönünden noksan olan hadistir.¹⁰⁰ Hasen hadîs “hasen li zatihî”dir.

Zayıf Hadis:¹⁰¹ Kendisinde zikredilen üç sıfat bulunmayan hadistir. Zayıf hadis “hasen li ğayrihi”dir.

Sahîh ve hasen hadisle amel edilir. Fakat zayıf hadisle İslam’ın faziletleri, terğib, terhib konularında amel etmek caizdir. Haram-helal konularında amel etmek caiz değildir. İbn Hacer, zayıf hadîsle amel için üç şart ortaya koymuştur. Bunlardan ilki çok zayıf olmamalı. İkincisi İslam’ın genel

⁹⁹ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 58-63.

¹⁰⁰ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 63.

¹⁰¹ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 64-65.

premiplerine aykırı olmamalı ve son olarak amel edilirken zayıflığı bilinmelidir. Tirmizî (öl. 279/892), bir rivâyetin farklı isnâdlarına hadis “sahih hasendir” “hasen garîptir” “hasen sahîh garîptir” gibi ibareler kullanır. Bazı âlimler Tirmizî'nin “hasen” saydığı hadise “sahih” demişlerdir.

6. ALTINCI FASL

6.1. Hadis-i Muhkem ve Teâruz Bahsi

Bir haber çelişkilerden emin olursa “muhkem” olmazsa “merdûd” olur. Bir hadise derecesi eşit anlamca zıt bir hadis gelirse onları cem etmek gerekir. Bu tür hadislere “muhtelifü'l-hadis” denir. Şer'i hükmün inzal olması veya yerine bir hüküm getirilmesine “nesh” denir. Buna göre zaman cihetinden önce gelen ve kalkan hükme “mensûh” onun yerine gelen hükme “nesîh” denir.¹⁰²

İKİNCİ MAKSAD (RÂVİYE DÂİR MEBHÂS)

1. BİRİNCİ FASL

1.1. Râvinin Şartları

Bir rivâyetin makbûl olması için iki şart vardır.¹⁰³

Adalet, râvinin din işlerinde doğru yolda olması fîsk ve fücûrdan uzak durmasıdır. Adalet vasfının şu hususları vardır. Bunlar: “Takva sahibi olmak” bir hadis-i şerifte takva, “Büyük günahlardan kaçınmak, küçük günahlarda ısrar etmemektir.” “Murûet” insanî ve örfî meziyet sahibi olmak ve saygılı yaşamaktır.

Zabt, râvinin işitmiş ve idrak etmiş bir rivâyeti değiştirmeden lafzı ile rivayet etmesi.

2. İKİNCİ FASL

2.1. Ta'n

Bir râvi iki şekilde ta'n (tenkit) olunabilir. Yani râvinin “adaleti” ve râvinin “zabtı” ile tenkit olunur. Bir râvinin rivâyeti cerh ve ta'dil ile sabit olur. Falan râvi sikâdır, adildir denirse bu “ta'dil” işareti, falanca râvi mecruh, zayıftır denirse bu “cerh” işaretidir. Bilinen bir âlim tarafından yapılan ta'dil sebebi zikredilmeden de makbuldür. Cerh ise nedeni açıklanırsa makbul olur.¹⁰⁴

2.1.1. Adalet Vasfı Hakkında Ta'n Noktaları

2.1.1.1. Kizbu'r-râvi ve Mevzû Hadis

Râvi hakkında en olumsuz kusurdur. Râvinin hâdis rivayetinde yalancılığıdır. Yani Hz. Peygamber'in söylemediğini söylemiş, yapmadığını yapmış gibi rivayet etmesidir. Bunun tespiti ile bu râviye itibar edilmez. Râvinin rivâyeti de hiçbir zaman kabul edilmez. Böyle bir râvinin de rivayet ettiği hadise “mevzû hadis” denir. Kâdî Beyzâvî (öl. 685/1286) gibi bazı âlimler mevzû hadis rivayet

¹⁰² Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 66.

¹⁰³ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 69-73.

¹⁰⁴ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 73-76.

etmişlerdir. Fakat onlar mevzû olduklarını belirtmişlerdir.¹⁰⁵ Bir hadisin mevzû olduğu beş şeyle bilinir. Bunlar:¹⁰⁶ Rivayet edenin ikrarı, itirafı. Râvinin yalancı olarak bilinmesi. Hadîsin akla veya dinin aslına uymaması. Hadise mana veren lafızlarda bozukluk. Güvenilir hadis kitaplarında bulunmaması. İbn Cevzî (öl. 751/1350) ve Suyûtî gibi bazı âlimler mevzû hadis hakkında eser vermişlerdir.¹⁰⁷

2.1.1.2. İttihâmu'r-râvi bi'l kizb ve Metrûk Hadis

Râvinin yalancılıkla itham edilmiş olması. Bu şekildeki râvinin rivayet ettiği hadise “metrûk hadis” denir. Bu hadis reddedilir.¹⁰⁸

2.1.1.3. Fısku'r-râvi ve Münker Hadis

İslam'ın emir ve yasaklarına uymayıp irtidad eden kişidir. Bu tür râvilerin rivayet ettiği hadîse “münker hadis” denir.¹⁰⁹

2.1.1.4. Cehâletu'r-râvi ve Mübhem Hadîs

Râvinin adalet ve zabt yönünün bilinmemesi. Yani râvinin adı, künyesi ve lakabının bilinmemesi. Cehâletu'r-râvinin sebepleri çeşitlidir. Bunlar: Hadisle meşgul olup olmadığı bilinmeyen, hadisçiler arasında tanınmayan bir râvi olabilir. Adalet ve zabt yönünden herhangi bir açıklama bulunmayan râvi olabilir.¹¹⁰ Bu tür râvinin rivayet ettiği hadise “mübhem hadis” denir. Eğer bu râvinin cerh ve ta'dil âlimleri “o râvi sikâdir” “o râvi saduktur” derse o zaman hadis kabul edilir.¹¹¹

2.1.1.5. Bid'atu'r-râvi ve Merdûd Hadis

“Bid'at” ibtidâ'nın mastarı olup yeni, sonradan olan manasındadır. Dinde olmayan inanç ve uygulamaları sonradan dine eklemektir. Bu tür râviler rivayetlerine olmayan şeyleri eklerler. Yalnız her türlü bid'at kötü değildir. Dine aykırı olan şey kastedilir.¹¹² Böyle bir râvinin rivayet ettiği hadise “merdûd hadis” denir. Âlimlerin çoğu bu tür hadisleri reddederler. Çünkü bu şekilde hadisi rivayet eden râvi dinde olmayan yeni bir şeyi ortaya çıkarmıştır.¹¹³

¹⁰⁵ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 76-78.

¹⁰⁶ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 79.

¹⁰⁷ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 80.

¹⁰⁸ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 80-81.

¹⁰⁹ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 81-82.

¹¹⁰ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 82-83.

¹¹¹ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 84.

¹¹² Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 85-86.

¹¹³ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 87.

2.1.2. Zabt Vasfı Hakkında Ta'ın Noktaları

2.1.2.1. Fartu'l-gaflet ve Kesretu'l-gâlat

“Fartu'l-gaflet” râvinin aşırı gafil olması. “Kesretu'l-gâlat” râvinin rivayetinde çok yanlış yapmasıdır. Bu iki kısma giren râvinin rivayet ettiği hadise “münker hadis” denir. Gaflet ve galat çoktur. Çünkü “insan nisyânı ile malumdur.”¹¹⁴

2.1.2.2. Muhâlefetu's-sikât

Zayıf râvinin güvenilir râvilerden birine muhalif olarak veya sikâ bir râvinin daha sikâ bir râviye aykırı şekilde rivayette bulunmasıdır. Bu rivâyet şâzdır. Muhâlefetu's-sikât bazen isnâtta bazen de metin de olabilir. Bu tür râvinin rivayet ettiği hadislere müdrec, şâz, muzdarib, muharref ve musahhaf hadis denir. Bunlar:¹¹⁵

2.1.2.2.1. Müdrec Hadîs

Hadîsin gerek metnine gerek senedine bir şey eklemektir. Eserin dipnotunda Hattâbî'nin bu konu hakkında bir eseri olduğu ve İbn Hacer tarafından özet hâline getirildiği söylenmiştir.¹¹⁶ Müdrec hadîs iki kısımdır.¹¹⁷

Müdrecü'l-metin: Ravînin hadîsin metnine bazı lafızları eklemesidir. Bu tür müdrec metnin başında da sonunda da ortasında da olur.

Müdrecü'l-isnâd: Hadise eklemeler isnâtta olursa buna denir. Beş surette meydana gelir.¹¹⁸ Bunlar: Bir rivâyetin başka isnâdları olur ve râvi ise iki isnâdı birleştirmiş olabilir. Yine iki farklı isnâd olur râvi ilk isnâdı sunabilir. Metni eksik olan bir rivayet yerine metni tam olan bir rivâyeti sunabilir. Çeşitli senedleri olduğu halde râvi tek senedle rivayet edebilir. Bazı âlimlerin sözünü o rivâyetin metninden sanarak isnâdında o âlime yer verebilir. Hadise eklenen ilaveler farklı rivayetler karşılaştırarak, râvinin ilave ettiğini söylemesiyle ve ilave yapıldığını anlayan bir âlimin söylemesiyle bulunabilir¹¹⁹

2.1.2.2.2. Muzdarib Hadis

Birbirine aykırı olarak rivayet edilen hadistir. Muzdarib hadisler hadîsin metninde de senedinde de olabilir. Senetteki ızdırab senedlerin muhtelif olmasıdır. Metindeki ızdırab ise metin hakkındaki rivayetlerin çeşitli olmasıdır. Bu tür hadisler zayıf olup sahihliği râvi durumlarına bakılarak bulunur. Râvi sikâ ise rivayet sahîh değilse zayıf olur.¹²⁰

¹¹⁴ Seydişehirî, *Usûl-i Hadîs*, 88.

¹¹⁵ Seydişehirî, *Usûl-i Hadîs*, 89.

¹¹⁶ Seydişehirî, *Usûl-i Hadîs*, 90.

¹¹⁷ Seydişehirî, *Usûl-i Hadîs*, 90.

¹¹⁸ Seydişehirî, *Usûl-i Hadîs*, 91-92.

¹¹⁹ Seydişehirî, *Usûl-i Hadîs*, 92-93.

¹²⁰ Seydişehirî, *Usûl-i Hadîs*, 94-95.

2.1.2.2.3. Şâz Hadis

Adalet ve zabt yönünden sikâ bir râviye muhalif olarak rivayet edilen hadistir. Âlimler şâz hadise merdûd derler. Şâz hadis sikâ bir râviye muhalif edildiğinden “münker” olarak da isimlendirilir.¹²¹

Eserin dipnotunda âlimlerin şâz hadisle ilgili tariflerine yer verilmiştir.¹²² Hâkim en-Nîsâbûrî şâz hadis sikâ bir râvinin tek kalarak rivayet ettiği hadistir. Ve bu sikâ'nın mutâbi yoktur yani başka bir râvi bu rivayette ona tabi değildir. Ebû Ya'îlâ (öl. 307/919) şâz râvisi ister sikâ ister sikâ olmasın bir tek isnâdı olan hadistir. “İbnü's-Salâh” (öl. 643/1245) ve Nevevî şâz sikâ bir râviye muhalefet olarak tek başına rivayet edilen hadistir. İbn Hacer şâz sikâ bir râvinin kendisinden daha sikâ bir râviye muhalefet ettiği hadistir.

2.1.2.2.4. Musahhaf ve Muharref Hadis

“Musahhaf hadis” yazılışı birbirine benzeyen harflerin yanlış olarak nakledildiği hadistir.¹²³ “Muharref hadis” hadisteki harf, hareke ve yazı değişikliği olan hadistir.¹²⁴

2.1.2.3. Vehm ve Muallel Hadis

Râvinin hadisi vehm üzerine rivayet etmesi yani doğru sanıp yanlış rivayet etmesidir. Vehm daha çok isnâta olur. Az da olsa metinde de olabilir.¹²⁵ Bu tür râvinin rivayet ettiği hadise “muallel hadis” denir. Isnâdında da metninde de kusur(illet) bulunan hadistir. Sadece ileri derecede bilgi sahibi âlimler tarafından tespit edilebilir ve bu ilim güç bir ilim olduğundan çok az kişi şöhret olmuştur. Buhârî ve Darekutnî şöhret olanlar arasındadır.¹²⁶

2.1.2.4. Sûu'l-Hıfz

Râvinin çok unutması ve hafızasının bozuk olmasıdır. Rivayet ettikten sonra râvinin hafızası bozulursa rivâyeti kabul edilir, önce bozulursa reddedilir.¹²⁷

¹²¹ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 96.

¹²² Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 97-98.

¹²³ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 98.

¹²⁴ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 99.

¹²⁵ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 100.

¹²⁶ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 101.

¹²⁷ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 102-103.

HÂTİME

1. BİRİNCİ BAHİS

1.1. Sıyağ-ı Edâ

Hadîs rivâyetinde kullanılan edâ sığaları sekiz çeşittir.¹²⁸

a) Semî'tu (işittim) , Haddesenî (bana bir hadîsi tahdis etti) ve Haddesenâ (bize bir hadîsi tahdis etti).

b) Kare'tu (okudum), Ahberanî (bana haber verdi) ve Ahberanâ (bize haber verdi).

c) Kare'e aleyhi ve ene esme'u (bu hadisi fulan şeyhin yanında okudu, bende işittim).

d) Enbe'enî (bana haber etti).

e) Tevelnâ (eliyle yazarak bana verdi).

f) Şefehenâ (fulan bunu şifahen söyledi).

g) Ketebe ila bi'l-icâze (fulan kimse bu hadisi yazdı ve rivayete icâzet verdi).

h) Kale ve An sığalarıdır.

2. İKİNCİ BAHİS

2.1. İcâzet

İcâzet: Hocanın talebelerine duyduklarını veyahut kitaplarını rivayete izin vermesidir.

Sema': Talebenin bizzat hocanın ağzından hadis dinlemesidir.

Kıraat: Talebenin şeyhe hadisleri okumasıdır.

Munâvele: Şeyhin kitabı veya bir rivâyeti talebenin rivayet etmesi için elden vermesidir.

Mukâtebe: Hocanın talebenin rivayet etmesi için hadisleri yazarak göndermesidir.

İ'lam: Şeyhin rivâyeti göndererek bu benim falancadan rivayetimdir demesi fakat öğrencinin de rivâyeti rivayet etmesi konusunda sükût etmesidir.

Vasiyye: Şeyhin kitabı veya rivâyeti talebeye vasiyet etmesidir.

Vicâde: Bir kimsenin başkasına ait bir kitabı veya rivâyeti bulmasıdır.¹²⁹

İcâzetin türleri vardır. Bunlar: Şeyhin bilinen bir rivâyeti rivayet etmesi için belirli bir kimseye icâzet vermesidir. Şeyhin bilinmeyen bir rivâyeti rivayet etmesi için bilinen bir kimseye izin vermesidir. Şeyhin umum vasfını taşıyan (Müslümanlar, herkes, zamanında yaşayanlar) kişilere rivayet etmesi için bilinmeyen kimselere icâzet vermesidir. Şeyhin bilindik olan şeyler için veya bilinen kimseler için icâzet vermesidir. Şeyhin bulunmayan ya da doğmamış kimseye icâzet vermesidir. (Ebû Bekr b. Davûd ve Ebû Abdillâh bu türü kullanmışlardır.) Şeyhin işitmediği veya elinde

¹²⁸ Seydişehirî, *Usûl-i Hadîs*, 104-107.

¹²⁹ Seydişehirî, *Usûl-i Hadîs*, 107-109.

bulunmayan kitapları onlara ulaştıktan sonra rivayet etmek üzere izin vermesidir. (Ebû Bekr b. Hişâm bu türü kullanmıştır.)¹³⁰

3. ÜÇÜNCÜ BAHİS

3.1. Bazı Meseleler

Râvilerin tabakaları, râvilerin ölüm ve doğum tarihleri, râvilerin cerh ve ta'dil durumları, râvilerin isim, künye ve lakapları gibi muhaddislerin bilmesi gereken birtakım şeyler vardır.

a) Râvi tabakaları iki kısma ayrılmıştır. Birincisi "sahâbî tabakası" onlar şeref bakımından üstünlerdir. Onlar Müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber ile çok vakit geçirmişlerdir. Hz. Peygamber'den hadis dinlemişlerdir. İkinci kısım ise "tâbîn tabakasıdır" ki onlar sahâbîden hadis dinleyenlerdir.

b) Râvinin doğum ve vefat tarihlerini bilmek râvinin yaşadığı dönemi ve kim olduklarını bilmek için önemlidir.

c) Râvilerin hallerini yani cerh ve ta'dil durumlarını bilmek hadîsin ve râvinin kabul edilip edilmeyeceğini bilmek için önemlidir.

d) Râvilerin isimlerini, künye ve lakaplarını bilmek râvinin tanınmasını sağlar. Bazı râviler kendi ismiyle, babasının veya dedesinin ismi ile bilinir. Misalen Mus'ab bin Umeyr, Mâlik b. Enes gibi sahâbîler ismiyle bilinir. Bazı râviler lakapları ile bilinir ki bu onların ismi zannedilir. Örneğin Ebû Hureyre. Bazı râviler ise künyeleri ile bilinir. Misalen Ebû Bekr gibi. Bunlar bu şekilde şöhret bulmuş olup karıştırmamak gerekir.

e) Hadis öğrencisinin ve talebesinin birtakım adapları vardır. Hadis öğrencisinde, iyi niyet, hadis ehlinde olmaya çalışmak, öğrendiğiyle amel etmek, hocaya saygı göstermek, arkadaşlarına yardımcı olmak, tadrîcî metotla çalışmak, hadis usûlüne önem vermek gibi adaplar bulunmalıdır. Hadis hocasında ise, iyi niyet, haddini bilmek, kendisinden daha deneyimli olana saygılı olmak, karıştırma ihtimali olunca hadis rivâyeti ve okutmayı bırakmak, hadise önem vermek gibi adapları bulunmalıdır.

f) Hadis için "rîhle" yapmak gerekir. Rihleden maksat, hadîsin ilk duyulduğu yere gidip ondan işitmek veyahut hadisi kendi ahali dışında başka belde ahalisinden de işitmek için seyahat etmektir.

¹³¹

3. "USÛL-İ HADİS" ADLI ESERİN METODU

3.1. Eserin Telif Sebebi

Mahmud Es'ad Seydişehrî eserinin telif sebebini kitabın bir nevi ön söz kısmında belirtmiştir. Mahmud Es'ad "İzmir Bidâye Mahkemesi reisi" ve "Mekteb-i İdâdî Ulûm-u Tabiyye muallimi" olduğu

¹³⁰ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 110-111.

¹³¹ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 111-120.

sırada Fatih Medresesinde hadis dersleri okuduğu hocası Elbasanlı Abdülkerim Efendi'nin vefatına çok üzülmüş. Onun hatırasına bir şeyler yapmayı kendisi için vazife görmüştür. Bu yüzden “hadis usûlünün temel kaîdelerini bir arada toplamak” için bu kitabı telif etmiştir. Kitabını h.1305 yılının Ramazan ayında dört gece içerisinde tamamlamıştır. Kitabındaki bilgi azlığı, kitabındaki eksikliklerin nedeni olarak da başka işlerin kendisini çok meşgul ettiği için bu kitaba vakit ayıramadığını zikretmiştir.¹³²

3.2. Eserin Üslubu

Eser mukaddime, iki ana bölüm ve bir hatime bölümünden oluşmaktadır. Eserin içindekiler bölümü mevcut değildir. Fakat eserin içerisinde her bölüme başlarken ana başlık ve alt başlık bulunmaktadır. Bu şekilde o bölümü okuyan kimse konu hakkında fikir sahibi olur. Mahmud Es'ad eserine “besmele” ile başlamış “hamdele” ve “salvele” ile bitirmiştir.

3.3. Tanımlamalar ve Açıklamalar

Seydişehirî, eserinde tanımlar ve açıklamalar yaparken farklı yöntemler uygulamıştır. Bunlar:

a) Bazen başlıkta geçen hadîs ıstılâhlarının kökünü, lügat manasını, zıt anlamını ve ıstılâh manasını açıklamıştır. Misal olarak: Müellif “hadîsin tanımını” ikinci makalenin usûl-i hadiste kullanılan bazı ıstılâhlar başlığı altında açıklamıştır. “Hadis” lügatta kadîm'in zıttı manasındadır. Sözlükte ise sonradan îcat olan mevcut manasına geldiği gibi az veya çok söz manasında da kullanılır. İstilahta ise Hz. Peygamber'den sâdır olan iş veya sözdür.¹³³

İkinci misal ise şudur: “Müdelles hadisin tanımını” birinci maksadın ikinci faslının ittisal ve inkıta'ı sened ana başlığı altında müdelles hadis alt başlığı altında açıklamıştır. “Tedlis” sözlükte “dellese” den türemiştir. İstilâh manasında ise üçtür. “Şuyûh Tedlisi” , “İsnâd Tedlisi” ve “Tesviye Tedlisi”dir.¹³⁴

b) Müellif, başlıkta geçmeyen fakat konu ile bağlantısı olan bazı hadis ıstılâhlarını dipnotta açıklamıştır. Misal olarak: “İlahî takrîrin tanımını” ikinci makalenin usûl-i hadiste kullanılan bazı ıstılâhlar başlığının dipnotunda açıklamıştır. “İlahî takrîr” Hz. Peygamber'in kendi içtihiyâyla yaptığı bir şeyin Allahu Teâlâ tarafından engellenmesidir.¹³⁵

c) Müellif, metin içerisinde veya başlıklarda geçen bazı hadis ıstılâhları ile ilgili bazı âlimlerin farklı tanımlamalarını yine eserin dipnotunda belirtmiştir. Misal olarak: “Muhaddis ve hâfız tanımını” ikinci makalenin usûl-i hadiste kullanılan bazı ıstılâhlar başlığının dipnotunda açıklamıştır. Ali el-Kârî: “Muhaddis” rivayet hadisi işiten, dirâyet hadisi itfâna edendir. “Hâfız” kendisine ulaşan hadisi

¹³² Seydişehirî, *Usûl-i Hadîs*, 11-13.

¹³³ Seydişehirî, *Usûl-i Hadîs*, 20.

¹³⁴ Seydişehirî, *Usûl-i Hadîs*, 42.

¹³⁵ Seydişehirî, *Usûl-i Hadîs*, 21.

lafzen ezberleyip rivayet edendir. Suyûtî: “Muhaddis” hadîsin senedini, metninin ricalini, âlî ve nâzil olduğunu bilendir. “Hâfız” muhaddisten daha üstedir.¹³⁶

İkinci misal ise şudur: “Şâz hadîsin tanımını” ikinci maksadın ikinci faslının zabt vasfına yönelik ta’n noktaları ana başlığının muhâlefetu’s-sikât alt başlığının dipnotunda açıklamıştır. 1.Hakîm en-Nîsâbûrî: “Şâz” güvenilir bir râvinin tek olarak rivayet ettiği hadistir. Bu güvenilir râvinin mutâbî yoktur. 2.Ebû Ya’lâ: “Şâz” râvisi ister sikâ olsun ister olmasın tek bir isnâdı olan hadistir. 3.İbn Salah ve Nevevî: “Şâz” sikâ bir râviye muhalefet olarak tek başına rivayet olunan hadistir. 4.İbn Hacer: “Şâz” sikâ bir râvinin hadisinde daha sikâ bir râviye muhalefet ettiği hadistir.¹³⁷

d) Müellif, başlıkta veya konu içerisinde geçen bazı hadis ıstılahları ile ilgili âlimlerin bir eseri varsa onu bazen konu içerisinde bazen de dipnotta vermiştir. Misal olarak: Adalet vasfına yönelik ta’n noktaları konusunun kizbu’r-râvi ve mevzû hadis başlığında mevzû hadisle ilgili İbn Cevzî ve Suyûtî’nin bir eseri vardır.¹³⁸

İkinci misal ise şudur: Müttefik-müteferrik konusunda Hatîb el-Bağdâdî bu konu hakkında bir kitap telif etmiştir şeklinde bir dipnot bulunur.¹³⁹

e) Müellif, başlıkta veya konu içerisinde geçen bazı hadis ıstılahları ile ilgili âlimlerin bir rivayeti varsa bunu eserin dipnotunda belirtmiştir. Misal olarak: Ekâbirun esâğirden rivayeti konusunda Hatîb el-Bağdâdî eserine bu konu hakkında bir rivayet almıştır. şeklinde bir dipnot bulunur.¹⁴⁰

İkinci misal ise şudur: Esâğirûn ekâbirden rivâyeti konusunda Hafîz Salahâddîn Alânî’nin eserinde bu konu hakkında bir rivâyeti bulunmaktadır. Şeklinde bir dipnot bulunur.¹⁴¹

3.4. Eserinde Esas Aldığı Kaynaklar ve Zikrettiği Âlimler

Müellif eserinde esas aldığı kaynak İbn Hacer’in *Nüzhetü’n-Nazar* adlı eseridir. Usûl-i Hadis’in esaslarını, kâidelerini, ıstılahlarını verirken özellikle bu esere atıfta bulunmaktadır. Gerek dipnotlarda gerek eser içerisinde İbn Hacer ve eseri sık sık zikredilmektedir. İbn Hacer’in yanında Hâkim en-Nîsâbûrî, Hatîb el-Bağdâdî, Suyûtî, İbn Cevzî gibi âlimlerin hadis ıstılahları ile ilgili hem eserleri hem de rivayetleri olduklarına yer vermiştir. Hâkim en-Nîsâbûrî, Ebû Ya’lâ, Nevevî, İbn Salah, Ebû Ahmed Askerî, Hafîz Salahâddîn Alâî gibi âlimlerin görüşlerine de yer vermiştir. Müellif Kâdî Beyzavî’nin tefsirinde bazı mevzû hadislerin bulunduğunu belirtir. Ayrıca müellif Buhârî ve Müslim’in *Sahîh* adlı eserlerinde çok sayıda muallâk hadis bulunduğunu da zikreder. Tirmizî’nin hadisler için “sahih hasen” ve “sahîh garîb” gibi ibareler kullandığını belirtir. Bu şekilde birçok âlime ve bu âlimlerin görüş ve

¹³⁶ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 24.

¹³⁷ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 97-98.

¹³⁸ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 79.

¹³⁹ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 29.

¹⁴⁰ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 26.

¹⁴¹ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 27.

eserlerine atıf yaparak onları referans göstermektedir. Ortaya çıkan bu eser bu değerli âlimlerin görüşleri ve eserleri ile harmanlanmıştır.

3.5. Konuların Tertibi ve Takdimi

Müellif eserin içerisine “fihrist” yani “içindekiler” kısmı koymamıştır. Fakat buna rağmen eser gelişigüzel hazırlanmamıştır. Eser bir mukaddime, iki ana bölüm ve bir hatime bölümünden oluşur. Her ana bölümün ana başlığı ve alt başlıkları eser içerisinde numaralandırılarak okuyucuya sunulmuştur. Ben derli toplu olsun ve bana yarar sağlasın diye esere “içindekiler” bölümü ekledim konuların takdimi ise şu şekildedir:

a) Müellif, eserinde ele aldığı konuyu sade, akıcı bir şekilde açıklamıştır. Osmanlı Türkçesi ile yazılan bu eser her ne kadar günümüz Türkçesinden farklı da olsa Osmanlıca'yı biraz bilen birinin günümüz Türkçesine çevirebilecek şekilde takdim edilmiştir.

b) Müellif, konuları sunarken genel kabul görmüş şekilde işlemiştir. Tanımlamalar ve açıklamalar başlığında da izâh ettiğim gibi ıstılahların sözlük ve ıstılah anlamlarının yanında ıstılahın köküne ve mecaz anlamlarına da yer vererek sunmuştur. Âlimlerin ittifak ettiği şekilde ıstılahların anlamlarını ve kısımlarını belirtmiştir.

c) Müellif, bazı ıstılahî konularda genel kabulden biraz uzaklaşarak eksik bilgiler sunmuştur. Misal olarak: “Sahîh hadîsin tanımını” şöyle sunmuştur. Sahîh hadis: “Senedi ibtidâdan müntehâya varıncaya kadar muttasıl olup adalet ve zabt yönü tam olan râvilerin naklî ile sabit olan hadistir.”¹⁴² İbn Hacer ve Nevevî sahîh hadiste şâz ve illetlik şartı arandığını da belirtmiştir. Onların görüşlerini de eserinde yer vererek bu şekilde eksikliklerini tamamlamıştır.

d) Müellif, bazı yerlerde bilinen hadis kitaplarında pek yer almayan ıstılahî kavramları da sunar. Misal olarak: İsnâd bahsinde âlî nisbî isnâdın dört gruba mahsus olduğunu belirtir. Bu dört gruptan “muvâfakat, bedel, müsâvât, musaffaha” kavramlarını örneklerle birlikte izâh etmiştir.¹⁴³

e) Müellif, “Sıyağ-ı Edâ bahsinde” de yine alışlagelmişin dışına çıkarak edâ sığalarını sekiz gruba ayırarak izâh eder. Bu sekiz gruptan bazı sığaları bu kitapta gördüm. Ayrıca şöyle bir durumda vardır ki bu sığalar genelde usûl kitaplarında “kıraat, sema, icâzet” gibi konuların yer aldığı “rivâyetin keyfiyeti” bahsinde geçer. Fakat müellif hem rivâyetin keyfiyetini ayrı bir konu gibi hem de edâ sığalarını ayrı bir konu gibi ele alıp takdim etmiştir.¹⁴⁴

f) Müellif, ayrıca adalet ve zabt vâsıfına yönelik ta'n noktaları konusunda râvinin adalet ve zabt yönünden ta'n noktaları ve o râvinin rivayet ettiği hadisler aynı konu başlığı altında işlenmiştir. Misal olarak: “Kizbu'r-râvi ve mevzû hadîs”¹⁴⁵ bu durum bilinenin dışındadır. Çünkü usûl kitaplarında

¹⁴² Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 58.

¹⁴³ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 50-51.

¹⁴⁴ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 104-107.

¹⁴⁵ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 76.

râvinin adalet ve zabt vasfına yönelik ta'n noktaları ayrı işlenmiş olup o râvilerin rivâyet ettiği hadîs türleri yani mevzû, şâz, münker gibi hadîs türleri zayıf hadîsin kısımları olarak zikredilir. Fakat müellif bu şekilde yaparak konu bütünlüğüne uymamıştır.

g) Müellif, hadîs literatüründe geçen bazı ıstilahî kavramlarına ve hadîs ilimlerine eserinde yer vermemiştir. Kudsî hadîs, ahâd hadîs gibi. Ahâd hadîsin kısımlarına yer vermiş (meşhûr, aziz, garib) fakat ahâd hadîsin kendisine yer vermemiştir. Ayrıca hadîs ilimlerinden de bazıları yoktur. Muhtelifü'l-hadîs ve nasih-mensûh gibi ilimler var olsa bile ilelü'l-hadîs, garîbü'l-hadîs gibi hadîs ilimleri yoktur. Bu durum eser kısa sürede yazıldığından dolayı göz ardı edilmiş olabilir.

h) Müellif, eserinde konuları açıklarken hadislere de müracaat etmiştir. Misal olarak: Adalet vasfının unsurlarından “takva sahibi olmak” konusunun tanımını direk hadiste yer alan şekliyle izâh etmiştir. “Takva sahibi olmak” büyük günahlardan sakınmak, küçük günahlarda ısrar etmemektir.¹⁴⁶

ı) Eserin mühimmeler kısmında müellif kendine göre önemli olan noktaları işaret eder. Aslında bu konular bazı usûl kitaplarında daha derli toplu bir şekilde belirlenmiş konu başlıkları içerisinde geçer. Fakat müellif önemli gördüğü bu noktaları mühimmeler başlığı altında sunmuştur.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin son döneminde yaşamış âlimlerden biri olan Mahmud Es'ad Seydişehrî birçok ilim dalı ile meşgul olup çok sayıda eser vermiştir. Ayrıca çok sayıda âlimden de ders almıştır. Mahmud Es'ad fıkıhçı olmasına rağmen hadîs ile ilgili verdiği bir eser de vardır. Bu eser kendisinin yazdığı ve kaleme alındığı dönemde alanında ilk ve tek eser olan usul-i hadîs adlı eserdir. Eser Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Eser şimdiye kadar günümüz Türkçesine çevrilmemiştir. Osmanlıcaya biraz hâkim olan birinin çevirebileceği türden bir eserdir. Eserde sade, akıcı bir dil kullanılmış olup cep kitabı niteliğinde bir eserdir. Müellif bu eseri birçok âlimin görüşlerinden ve eserlerinden harmanlayıp okuyucuya sunmuştur. Eserin dört günlük kısa bir süre içerisinde yazılmış olması müellifin hadîşçi olmamasına rağmen eserin konu takdimi ve tertibi gayet güzeldir.

Osmanlı Türkçesiyle yazılmış hadîs usulü içerikli eserlerin günümüz Türkçesine çevirilerinin yapılması, hem hadîs ilmi çalışmalarına yapacakları katkı hem de günümüz okurlarının bozulmamış eserlerden bilgi edinmelerini sağlaması açısından önemlidir.

¹⁴⁶ Seydişehrî, *Usûl-i Hadîs*, 69.

Kaynaklar / References / المصادر

- Altıntaş, Emre. *Mahmud Es'ad Seydişehrî'nin Fıkıh Düşüncesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Bilgin, Recep. *Son Dönem Hadis Çalışmaları ve Talat Koçyiğit (1927-2011)'in Hadisçiliği*. Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Sicili Ahval Defterleri*. No. 18,419.
- Ceylan, Abdullah. *Sırat-ı Müstakim ve Sebülürreşâd Mecmuaları Fihristi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1991.
- Erdoğan, Ali. *Mahmud Es'ad Seydişehrî: Hayatı, Eserleri ve İslâm Tarihçiliği'ndeki Yeri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002.
- Erdoğan, Ali. "Seydişehrî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/25-27. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Huyugüzel, Ömer Faruk. *İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000.
- Köse, Murtaza. "Osmanlı Son Dönem Hukukçularından Seydişehrî Mahmud Es'ad'ın Hayatı, Eserleri ve İlmi Kişiliği". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 2 (2003), 207-217.
- Kütükoğlu, Mübahat Süreyya. "Darû'l Hilâfeti'l-Âliye Medresesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/507-598. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Özege, Seyfettin. *Eski Harflerle Yazılmış Türkçe Eserler Katalogu*. İstanbul: y.y.,1971.
- Seydişehrî, Mahmud Es'ad. *Târîh-i Dîn-i İslâm*. sad. A. Lütfi Kazancı. İstanbul: 1938.
- Seydişehrî, Mahmud Es'ad. *Usûl-i Hadîs*. İstanbul: Cemal Efendi Matbaası, 1316.
- Uca, İsmail Hakkı. *Delilleriyle İslam Miras Hukuku*. İstanbul: Esra Yayınları, 1991.
- Ünal, Yavuz. "Cumhuriyet Dönemi Hadis Çalışmaları Üzerine". *İslami Araştırmalar Dergisi* 10/1-2-3(1997), 174-177.
- Yazıcı, Emre. *Muhtasar Hadis Usûlü Tarihi ve Seydişehrî'nin Usûl-i Hadisi*. İstanbul: Yasin Yayınları, 2009.
- Yılmaz, Tevfik. *Mahmud Es'ad Seydişehrî'nin Hayatı ve Telhis-i Usûl-i Fıkıh Adlı Eserindeki Metodu*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Yücel, Ahmet. *Hadis Tarihi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2014.

Usûl-i Hâdis Adlı Eserin Osmanlıca Metninden Birkaç Alıntı

